

“Neredzamās” viena dzimuma partneru ģimenes Latvijā

Pētījums veikts ar LGBT un viņu draugu apvienības “Mozaīka” un Sorosa Fonda Latvija atbalstu laika posmā no 2007. gada maija līdz 2008. gada maijam

Pētījuma autori: Aivita Putniņa, PhD, Linda Zīverte, M.Soc.

Rīga, 2008. gada maijs

Saturs

Ievads.....	3
1. Īsa atkāpe par metodi.....	6
2. Ģimenes pamats	7
3. Citādība.....	9
3.1. Fragmentāra un hibrīda heteroseksuālo ģimeņu citādība	10
3.1.1. Tēva prombūtne kā ģimenes sastāvdaļa	10
3.1.2. "Pilnas" ģimenes kritika un citādības normalizēšana.....	12
3.1.3. Citādības uzpiešana no ārpuses	13
3.1.4. Risinājums: reālās un ideālas dzīves pretrunas "pagaidu" uzturēšana ikdienā.....	14
Intervētājs: Bet Jums nav bail no tā?	14
3.2. Citādība homoseksuālās attiecībās	15
3.2.1. Citādības kategorizācija	16
3.2.2. Izglītības un apkārtējo attieksmes loma seksuālās identitātes pieņemšanā.....	18
3.3. Identitāte vai seksuālā prakse	19
3.3.1. Heteronormatīvo vērtību lūzuma problēma	19
3.3.2. Radoša viengabalainas identitātes veidošana	21
3.3.3. Seksualitāte un identitāte.....	22
4. Heteronormatīvitate un attiecību kvalitāte	22
4.1. Attiecību veidošanas pieredze	23
4.2. Tradicionālo attiecību brilles	23
4.3. Lomas vai reālas attiecības?	24
6. Publiskā vide.....	28
Noslēgums	30
Atsauces	33
Normatīvie akti	33

Ievads

Pētījuma ideja nāca no kādas lauku sievietes. Pirms 2 gadiem viņa intervijā stāstīja par savu dzīvi, kurā pretrunas ieviesa vēlme sevi parādīt kā ideālu sievu, taču vīra neatbilstība ģimenes galvas lomai un cenšanās vīru sabiedrībai rādīt it kā viņš būtu stiprs ģimenes balsts šīs lomas izpildi padarīja grūtu. Viņas faktiskā dzīve ievērojami atšķīrās no ideāli iedomātās un viņa centās pretrunu nogludināt to ignorējot. Intervija šīs pretrunas izgaismoja un pēc intervijas viņa man negaidīti pavaicāja: “Bet kā tie homoseksuāļi **to** dara? (intervija notika neilgu laika pirms pirmā praida 2005. gadā)”, jautājot nevis par šo cilvēku intīmo dzīvi, bet gan intervijas kontekstā nojausto dzīves pretrunu un pieredzes neatbilstību sabiedrībā deklarētajām un pašas atzītajām dzimumu lomām.

Ģimene reizē ir privāta un publiska cilvēku vienība. Abi ģimenes aspekti mijiedarbojas visdažādākajos veidos. Cilvēki tiecas pēc labas dzīves un, to darot, liek lietā savu pieredzi, zināšanas, intuīciju un spējas. Publiskums ģimenes attiecībās ielaužas gan kā tiesiskie attiecību rāmji un to izpilde privātā un publiskā ģimenes dzīvē, gan citu cilvēku attieksme, izturēšanās, padomi un atbalsts vai tā trūkums.

Pētījums ir vērsts uz ģimenēm, kas dažādu iemeslu dēļ ir izkritušas no publiski pieņemamā ģimenes modeļa. Latvijas valstī ģimeni tiesiskā ziņā regulē likums un ģimenes atbalsta politika. Ģimeni veido partnerattiecības, kuras 2006. gada Satversmes grozījumi definē kā laulību – savienību starp sievieti un vīrieti¹. Šī vīrieša un sievietes savienība lielā mērā ir bijusi svarīgāks fakts nekā asinssaites. Piemēram, tas ir redzams situācijā, kad saskaņā ar Civillikumu bērna paternitāti nosaka mātes laulības saiknes, nevis atzītas asinssaites ar faktisko bērna tēvu. Savukārt 2004. gadā Satversmes tiesa atcēla likuma normu, kas ierobežoja brīvprātīgu paternitātes atzīšanu ārpus laulības dzimušiem bērniem un noteica, ka to iespējams izdarīt tikai ar tēva laulātās draudzenes piekrišanu². Viens no valsts argumentiem tiesā par labu apstrīdētajai normai bija laulības saišu stiprināšana.

Latvijas ģimenes politikas centrā ir tradicionāla ģimene, kas ir balstīta laulībā, pieņemot, ka šis ideālais ģimenes modelis ir vienīgais vēlamais. Citas ģimenes formas, kur formāli bērnu audzina viens no vecākiem, tiek skatītas kā tradicionālā ģimene krīzes situācijā, nevis respektējamās ģimenes formas³. Alimentu fonda izveide un summas, ko no ģimenes aizgājušā vecāka vietā maksā valsts, ārlaulībā dzimušo bērnu īpatsvara pieaugums, atkārtotu laulību un partnerību varbūtības pieaugums viena cilvēka mūžā, bez paternitātes palikušo bērnu skaits rāda, ka dzīvē tradicionālā ģimenes ideālmodeļa pastāvēšana bieži ir problemātiska un liels skaits “citādo” ģimeņu paliek aiz valsts atbalsta politikas nospraustajām ģimenes robežām.

---

¹ Grozījums Latvijas Republikas Satversmē, <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=124957>

² Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums atrodams <http://www.likumi.lv/doc.php?id=94831>

³ Konceptija Valsts ģimenes politika sadaļā 3.3. Atbalsts ģimenēm krīzes situācijās uzskaita šķirtās un viena vecāka ģimenes, kā arī ģimenes, kas izveidotas atkārtotu laulību gadījumā. Konceptijas teksts atrodams http://www.bm.gov.lv/lat/gimenes_valsts_politika/.

Pētījums dod balsi līdz šim “neredzamām” Latvijas ģimenēm, kuras vieno kopīga neatbilstība tradicionālajam modelim, kura centrā ir laulāts pāris ar bērniem. Šajā pētījumā runā tie pāri, kuri neatbilst tradicionālajam modelim dzimuma dēļ - tie ir viena dzimuma cilvēki, kurus vieno vai nu radniecība vai Latvijas valsts neatzītas partnerattiecības. Visās šajās ģimenēs aug bērni, kas abiem pieaugušajiem uzliek papildus saistības un atbildību. Šo ģimeņu pamatā ir ilgtermiņa attiecības, kurās katram ģimenes dalībniekam ir sava loma un ģimenes sajūta. Partnerība pētījuma ietvaros apzīmē viena un tā paša dzimuma cilvēku attiecības, kuras vieno savstarpēja pieķeršanās un rūpes par bērna audzināšanu. Tās ir gan mātes ar vecmāmiņām, gan māsas, gan meitas ar mātesmāsām, divas lezbietes vai divi geji, kuru audzināšanā atrodas bērns vai bērni.

Pētījums tapis pateicoties 33 cilvēkiem, kas audzinājuši un rūpējušies par bērniem kopā ar sava dzimuma partneri vai radnieku vai arī jau pieauguši bērni, kas izauguši šādās ģimenēs. Patlaban likums šīs ģimenes formāli skata kā vientuļo vai šķirto vecāku ģimenes, taču viņi paši sevi visbiežāk redz kā ģimenes ar savstarpējo atbildību, pienākumiem, emocionālajām un radniecības vai tuvniecības saitēm. Ignorējot visu šo ģimeņu dzīves publiskajā sfērā, tiek apdraudēta arī to labklājība un drošība, jo valstij atzīstot tikai individuālas katra ģimenes locekļa tiesības, bet ne ģimeniskās tiesības – mantošanas tiesības, faktiskas, bet ne tiesiskas adopcijas attiecības, bērna kopšanas atvaļinājumus, apdrošināšanu, rūpes par ģimenes locekļiem slimības laikā, mājsaimniecības kredītus un daudzus citus ģimenes dzīves publiskos aspektus - tiek apdraudēta ģimenes intergrētība ilgtermiņā. Šo ģimeņu locekļi var paši justies neatbilstoši un nepilnvērtīgi sabiedrības viedokļa dēļ. Tāpēc daļa šī pētījuma runā par konkrēto cilvēku intīmajām sajūtām, mēģinot atrast vietu savai ģimenei sabiedrībā akceptētajā ģimenes modelī, vienlaikus atbildot uz šī teksta sākumā uzdoto sievietes jautājumu par to, kā tad mēs veidojam savas attiecības.

Runājot par cilvēka intīmās dzīves valstisko regulēšanu, pētnieki izmanto intīmās pilsonības konceptu⁴. Tas attiecas ne tikai uz homoseksualitāti, bet arī adopcijas, reproduktīvās un seksuālās veselības regulāciju. Intīmā pilsonība pirmajā tuvinājumā var šķist paradoksāls vārdu kopums, taču šis pētījums rāda, ka seksualitāte ir būtisks pilsonības aspekts, caur kuru cilvēki veido attiecības ar sabiedrību un valsti un kurš kalpo par ietvaru katra pilsoņa intīmai sevī apzināšanai politiskajā kopumā.

---

⁴ Intīmās pilsonības ideja ļauj saskatīt saikni starp pilsonību un reālām piederības praksēm, kuras veidojas caur tādiem intīmiem kontekstiem kā ģimene, seksualitāte, dzimte. No otras puses, sociāli politiskie procesi vienlaicīgi veido arī pieņemamas un nepieņemamas intimitātes formas. Sīkāk, skatīt Plummer, 2003. Šai idejai ir bijusi liela ietekme arī pētot izmaiņas ģimenē caur viendzimuma partneru prizmu, piemēram, Bell un Binnie, 2000.

Otrs analītisks rīks ir heteronormativitātes koncepts, kas parāda, ka rietumu sabiedrībā lomas, normas un vērtības ir veidotas uz dzimumu atšķirīgas seksualitātes pamata⁵. Saikne starp dzimumu, seksualitāti un cilvēka lomām sabiedrībā attiecas ne tikai uz homoseksuāliem pāriem, bet arī heteroseksuālajiem pētījuma dalībniekiem, jo visas pētījumā iesaistītās ģimenes bija pārkāpušas principu, ka ģimenes veido un bērnus audzina divi pretēja dzimuma pārstāvji, ka dzimums nosaka katra cilvēka lomas un iespējas un tās atšķiras starp vīriešiem un sievietēm. Neskatoties uz to, daudzi pētījuma dalībnieki atbalstīja šo principu, redzot savu dzīves situāciju kā īslaicīgu mirkli un pārejas situāciju. Daļa pētījuma dalībnieku pārkāpj heteronormativitāti, uzskatot, ka mīlestība, pieķeršanās un attiecības ir balstītas konkrētos cilvēkos, nevis dzimuma principā un divu pretēju dzimumu pievilkšanās procesā radītās attiecībās.

Pētījuma teksts strukturēts ap pretrunām, kuras bija atrodamas pētījuma dalībnieku stāstos. Pirmā pretruna slēpjas lielajā paļāvībā uz tradicionālo ģimenes lomu modeli, neskatoties, ka visi pētījuma dalībnieki no tā kaut kādā veidā bija izkrituši. Koncentrēšanās uz heteroseksualitātē balstītām lomām ļauj gan pašiem, gan sabiedrībai aiz “dabiskā” ģimenes lomu komplekta neredzēt reālās attiecības. Pētījuma dalībnieki runāja par to, ka ģimenē nepieciešamas atklātas un godīgas attiecības, taču par attiecībām savā starpā nerunāja vai arī homoseksuālu pāru gadījumā slēpa savu intīmo dzīvi no tuviniekiem. Cilvēki ļoti augstu vērtēja attiecību stabilitāti un noturību laikā un vēlējās ieguldīt attiecībās, taču daudzu reālā attiecību pieredze ir bēdīga, jo ir grūti atrast partneri un izveidot noturīgas un ilgstošas attiecības. Heteronormatīvo attiecību rāmis neļauj saredzēt jau izveidotās cilvēciskās attiecības ģimenē, padarot neredzamu vecmāmiņu ieguldījumu vai mātēm mokoties pašpārmetumos par savu nepilnību bērna audzināšanā. Homoseksuāli orientēto pāru savstarpējās attiecības šī pretruna ietekmē pretēji, jo iztrūkstot par “dabisku” uzskatītajam heteronormatīvo attiecību rāim, attiecības ir jāpārrada un jāatrod tām savs pamats. No vienas puses homoseksuālo pāru ģimenes ir līdzīgas pārējām, bet no otras - viņi ar savu kopdzīvi ikdienā pārkāpj sabiedrībā (un bieži vien pašu dzīvē) par fundamentālu uzskatīto heteronormativitāti.

Otra pretruna, kas veido stāstu dramatismu, ir it kā privāto attiecību acīmredzamais publiskums. Visasāk to, iespējams, izjūt homoseksuālie pāri, kuri ir spiesti laipot starp atšķirīgām privātās un publiskās ģimenes dzīves pusēm. Taču šī pretruna vienādi ietekmē arī “nepilnās” ģimenes, jo to parādīšanās publiskajā sfērā – skolā, darba kolektīvā, valsts iestādē – vienmēr padara redzamu tēva trūkumu un apslēpj šo ģimeņu faktiskās attiecības. Piemēram, vecmāmiņas loma ar meitu līdzvērtīgā mazbērna audzināšanā publiski netiek atzīta un viņu pārim nepienākas tāds pat atbalsts kā abiem vecākiem “pilnas” ģimenes gadījumā.

Sākotnēji pētījums runā par ģimenes apziņu un faktoriem, kas cilvēkiem savas attiecības liek dēvēt par ģimeni arī tad, ja tās pamatā nav Satversmē ierakstītās savienības starp vīrieti un sievieti. Liela uzmanība ir pievērsta citādības apziņai abu seksuālo orientāciju dalībnieku vidū, raugoties, kā citādība veido un iespaido cilvēka identitātes. Tas ļauj atklāt pirmās pretrunas noturību. Otra pretruna ir risināta, analizējot cilvēku intīmās un

⁵ Seksualitātes saikni ar normu izmantojuši daudzi autori, runājot homoseksualitātes un heteroseksualitātes attiecībām, ģimeni un identitāti (Warner, 2002, Bourdieu, 2002, Butler, 1990, 2004 un citi).

publiskās dzīves savienošanas pieredzi. Pētījumā iespējami plaši citēta pašu dalībnieku pieredze, saskaroties ar savu “neredzamību”. Daudziem no pētījuma dalībniekiem intervija bija pirmais publiskais pārsprīdums par tēmu, kuru viņi ieraduši noklusēt.

1. Īsa atkāpe par metodi

Pētījums izmanto konkrētu cilvēku dažādo dzīves pieredzi, kas ļauj saprast un emocionāli izdzīvojot daļu viņu dzīves pieredzes, salāgot to ar savu dzīves pieredzi. Viena dzimuma vecāku/audzinātāju ģimenes atrodas ārpus tradicionāli pieņemtajām normām un statistikas kategorijām, tāpēc nav arī datu par šīm ģimenēm. Intervijas bija vienīgais veids, lai “ieraudzītu” šīs ģimenes kā kategoriju. Pieaugušie ģimenes locekļi un jau pieaugušie šo ģimeņu bērni kļuva par pētījuma dalībniekiem, daloties savas ģimenes un attiecību vēsturē, ka arī sava ģimenes modeļa salāgošanā ar valsts atbalstīto un sabiedrībā akceptēto ģimenes modeli.

Lielu palīdzību pētījuma dalībnieku meklēšanā sniedza LGBT biedrības “Mozaika” biedri un pirmie intervētie cilvēki, kas palīdzēja pārliecināt citus par pētījuma drošību un lietderību. Pētījumu lielā mērā ietekmēja sabiedrības noraidošā attieksme pret homoseksuāli orientētiem pāriem un īpaši vēlēšanās aizsargāt savus bērnus no iespējamās publicitātes. Daļu pētījuma dalībnieku palīdzēja atrast portālā Cālis.lv izvietots sludinājums, atsaukties mātes un meitas, kas kopīgi audzina bērnus. Visiem pētījuma dalībniekiem piešķirti pseidonīmi un nedaudz grozītas viņu personiskās dzīves detaļas, lai aizsargātu viņu anonimitāti.

Kvalitatīvais pētījums neļauj vispārināt rezultātus, attiecinot to uz visu sabiedrību. Tomēr tas dod iespēju saprast 33 cilvēku dažādu dzīves pieredzi, pētījuma centrā nonākot cilvēkam, nevis vispārinājumam. Sociālo realitāti veido ne tikai neskaitāmie ģimenes modeļi, bet arī viedokļu dažādība. Neatziņot, noliedzot un izliekoties neredzam citu, jāreķinās ar to, ka jebkurās attiecībās – gan privātās, gan ar valsti rodas pārrāvums, radot nesaprašanos, neuzticēšanos, izolāciju, dusmas un vilšanos vienam otrā kā cilvēciskajā, tā sabiedrības mērogos. Nav arī vienota viena dzimuma bērnu audzinātāju ģenerālkopuma, jo šie pāri neatbilst vispārpieņemtajai definīcijai un arī pateicoties cilvēku pašcenzūrai un bailēm no sabiedrības nosodījuma nevēlas būt redzami. Vispārējā statistika liecina, ka 10% populācijas ir homoseksuāli, taču nav zināms, kāds procents šo cilvēku ir vecāki. Latvijā šādu vecāku skaits varētu būt lielāks kā vidēji Eiropā, jo pateicoties homoseksualitātes noliegunam daudzi homoseksuāli orientēti cilvēki sāk partnerattiecības ar pretējā dzimuma partneri un šajās attiecībās dzimuši bērni. Šādas attiecības vai pat laulības izirst, kad homoseksuālais partneris atzīst savu nespēju dzīvot pilnvērtīgu emocionālo un seksuālo dzīvi heteroseksuālā partnerībā.

Pētījuma mērķis ir nevis nostāties viena vai otra ģimenes modeļa pusē un to aizstāvēt, bet atrast to kopīgo un vienojošo, ko mūsdienās cilvēki meklē ģimenē. Neatkarīgi no vecuma (respondentu vecums ir no 15 – 48 gadiem), no dzimuma (vīrieši/sievietes), no seksuālās orientācijas (heteroseksuāli, geji, lezbietes, biseksuāli), ģimenes statusa (precējies, šķīries, atraitnis, neprecējies, dzīvo neregistrētā laulībā), no lomas ģimenē (māte, meita, dēls, tēvs) katram ir kāds priekšstats par ģimeni, katram ir sava ģimenes dzīves pieredze un katram ir savi ideāli un cerības attiecībā uz ģimeni. Savā ziņā ģimene apvieno visus

pētījuma dalībniekus, neatkarīgi no katra unikalitātes un individuālās pieredzes. Teikt, ka ģimene apvieno var tādēļ, ka cilvēki stāstījumos par savu ģimeni ir daudz kā kopīga. Gan attiecībā uz to, ko cilvēki meklē un vēlas atrast ģimenē, gan attiecībā uz to, ko nav saņēmuši, pēc kā ilgojušies, gan attiecībā uz to, kā cenšas pārveidot līdzšinējo negatīvo ģimenes dzīves pieredzi.

Netradicionālās ģimenes piedāvā unikālu skata punktu, caur kuru varam paskatīties arī uz tradicionālo ģimeņu pamatu. Pirmajā skatījumā tradicionālā ģimene var šķist dabiska un pati par sevi saprotama kopdzīves forma, taču tās nestabilitāte un alternatīvu kopdzīves formu izplatība liecina, ka “dabiskums” slēpj daudzus sociālu aspektu, indivīda pieredzes un prasmju saspēli. Netradicionālās ģimenes ļauj noņemt pierastā skatījuma uz ģimeni patīnu un saskatīt ģimenes kopā būšanā svarīgo.

2. Ģimenes pamats

Pētījuma dalībniekus vienoja uzskats, ka par ģimeni attiecības kļūst līdz ar to kvalitāti un saturu. Šīs attiecības balstītas uzticībā, atbildībā, bet ne vienmēr seksuālās attiecībās pat homoseksuālu pāru gadījumā, taču emocionāla pieķeršanās tajās ir būtiska Ģimenes saiknes no vienkāršām partnerattiecībām atšķir radniecības apzināšanās, kuru veido vai nu asins saites vai tuvniecība – ciešas, ilgstošas, laikā noturīgas saites, kas attiecas ne tikai uz konkrēto partneri, bet arī viņa radnieku tīklu. Teju visās homoseksuāli orientēto pāru ģimenēs bērni veidoja noturīgas abpusējas saites ar bioloģiskā vecāka partnera vecākiem. Tā Emīlija, kuru uzaudzinājis nu jau pašķīries geju pāris, turpina uzturēt tuvniecības attiecības gan ar audzītēva bijušo partneri, gan viņa mammu.

Savstarpējā atbildība ir pagrieziena punkts pāra attiecībās, kad sākas ģimene. Mātes (mātes māšas) un meitas veidota ģimene veidojas uz asins saitēm, kuras arī kalpo par pamatu šī ģimenes modeļa prezentācijai ārpusē, taču bērna piedzimšana būtiski maina attiecības un lomas šajā ģimenē un to nenosaka vairs asinsradniecība, bet bērna piedzimšanas radīta situācija:

Visu to ģimeni mūsējo, kas it kā tur baigi izšķīdusi - baigi reti, kad tikāmies, teiksim ar tēvu, ja, kurš dzīvo atsevišķi kaut kur reizi gadā vai divreiz gadā uz kaut kādu viņa dzimšanas dienu. A tā tas mazais sanāk satur visus kopā atkal tādā ciešā lokā. Kad taisa bērna dzimšanas dienu, tad atbrauc mans vectētiņš ar savu sievu, mans tēvs ar savu sievu un māte, un tur vēl bračka, nu tā ka visa tā ģimene kaut kā pasēž vismaz beidzot pēc daudziem gadiem pie viena galda ar visām tām zamaročkām [latv. čakarēšanos]. Tad vismaz var kopā iedzert, papļāpāt. Nu tā kaut kā jocīgi tā viss sanāca, kā tāda, savā ziņā, kā tāda svētība ģimenē bērniņš. (Ērika, 34 gadus veca sieviete, dzīvo kopā ar māti un četrgadīgo dēlu Ansi mātes apgādībā)

Otra partnera - mātes stāsts atspoguļo ģimenes saites kā formālas asinsradniecības un vienas dzīvesvietas sekas. Savas laulības izjukšanu viņa pamato ar lielāka dzīvokļa iegūšanu pēc trešā bērna piedzimšanas, jo lielā platība un atsevišķās istabas neļauj visus ģimenes locekļus fiziski saturēt kopā. Meita savukārt šo kopā dzīvošanu pēc tēva aiziešanas uzsvērti atsakās dēvēt par ģimeni, redzot sevi, brāli, mammu un māsu kā

komunālā dzīvokļa kaimiņus, kuriem savā starpā bez dzīvojamās platības vairs nav nekā kopīga. Ērika mājās nāk tikai pagulēt un paēst, taču bērna piedzimšana mātes un meitas attiecības kardināli maina.

Homoseksuālu partneru un mātes/meitas ģimenes veido atšķirīgas izvēles. Ja homoseksuāliem pāriem tā ir ilga un pārdomāta izvēle un zināmā mērā galamērķis, tad pieaugušo radniecīgu ģimenes bija izveidotas kā līdzeklis, lai varētu izaudzināt bērnu un zināmā mērā “uzspieda” šo kopdzīves formu kā vienīgo iespējamo. Jautājums par brīvu izvēli zināmā mērā ir perspektīvas jautājums. Homoseksuāli orientētie pāri bieži runāja par to, ka viņu homoseksuālā kopdzīve bija vienīgais veids, kā turpināt pilnvērtīgu dzīvi. Savukārt heteroseksuālo pētījuma dalībnieku stāsti liecina par dzimumu lomām un vecmāmiņu pieķeršanos savām meitām, kas ļauj saskatīt arī izvēles momentus šajās ap bērnu veidotajās attiecībās. Šajās heteroseksuālajās ģimenēs izvēli parasti īsteno vīrietis, kurš ģimeni pamet, atrodas vienlaicīgi citā laulībā vai ar vardarbīgu izturēšanos liek sievai ģimeni pamest ar bērnu. Jautājums ir cik lielā mērā sievietes īsteno šo izvēli, izšķiroties par bērna dzemdēšanu, apzinoties, ka to nāksies audzināt vienai vai kopā ar māti vai tanti. Līdzīgi pētījumā iesaistītās vecmāmiņas nerunā par izvēli, ja jāatbalsta meitas bērna audzināšana.

Homoseksuālu partneru ģimenes nevar sevi “normalizēt” uz citu radniecības vai tuvniecības saišu pamata. Ja cilvēki jūtas tuvu, viņi attiecības normalizē caur tuvniecību. Visbiežāk minētais pagrieziena punkts ģimenes radīšanā bija savstarpēja paļaušanās un īpašumu sapludināšana, kas liecina par kvalitatīvi jaunas partnerības vienības izveidi.

Ainārs: Ģimene sākās apziņā. Man ir bijis, ka sākās apziņā, jo sākumā .. es iemīlējos, un tad kad mēs sākām kopā dzīvot, es vēl to neuztvēru kā ģimeni. Ģimene sākās ar tādu, nu, kopības apziņu, un, pirmkārt, arī ar iespēju kaut kur sabiedrībā izpaust to, ka mums ir ģimene, ka mēs dzīvojam kopā. Tas ir - domāt par kopīgām mājas lietām, zināmā mērā arī atbildība. Es sajutu, ka Artūrs uzņemas atbildību. Es biju uzņēmies kaut kādu atbildību, kas mūsu kopīgajās attiecībās par.. Nu es nezinu, par sadzīvīskām lietām, par.. Artūrs: Es pat nezinu, sadzīvīskās arī, bet nu tā sajūta, kad tu esi, piemēram, jeb, kur tu esi, ka tu zini, ka kāds domā, gaida tevi. Tas tā banāli skan varbūtās, bet nu .. Ka tu vari paļauties uz to cilvēku.

*Ainārs: Mājas ir .. Kopīgas mājas.
(abi partneri dzīvo kopā 7 gadus)*

Otra iezīme ir partnera iesaistīšana radniecības tīklā, ja vien tas ir aktīvs. Gan homoseksuālu, gan heteroseksuālu cilvēku stāstos ģimenes pamats pirmām kārtām ir partnerattiecību un radniecības attiecību kvalitāte, par ko liecina arī iepriekš minētais gadījums, kur radniecības saites vien nespēj radīt ģimeni.

Visi pētījuma dalībnieki, izņemot divus, ģimeni definēja kā attiecības, kas balstītas uz rūpēm un atbildību vienam pa otru.

Šeit jau ir gan intelektuālais, gan fiziskais.. Es nezinu, man vajadzētu tad paņemt grāmatu un nolasīt visus terminus, kurus terminus var saukt, ja runā par to, kad cilvēki

jūtas vienoti. Pārim ir jājūtas labi kopā gan emocionāli, gan fiziski. Cilvēks ir jāciens, tu viņa priekšā vari būt vājš, nav jāizliekas, esi gatavs palīdzēt, ja viņš ir vājš, ja ir kas tāds, kas nu.. (Arnis, 40 gadi, 3 gadus dzīvo ar savu partneri)

Diviem pētījuma dalībniekiem ģimene sākās tikai ar bērnu ienākšanu pāra attiecībās. Lai arī viņu partneriem bērni bija, šie divi cilvēki sava partnera bērnus pieņēma distancēti un, lai arī uzturēja attiecības, tomēr pozicionējās kā vienkārši draugi. Tomēr lielākā daļa pētījuma dalībnieku arī partnera bērnus uzskatīja par saviem radniekiem:

Es savus bioloģiskos bērnus esmu gribējis, bet ne pārāk. Ja būtu jāatstāj īpašumi vai jāziedo niere, es to atdotu mūsu bērniem. Es dodu lielu daļu padomu, kā palīdzēt bērniem. Viņi nāk pie manis runāt, ja kas notiek. (Einārs, 42 gadi, pirms 5 gadiem nodibinājis stabilas partnerattiecības ar Ilmāru, kuram ir divi bērni no iepriekšējās laulības)

Interesanti, ka trijās geju ģimenēs bez partnera bērniem ienāca arī krustbērni, kurus pāris pieskatīja vecāku ilgākas vai īsākas prombūtnes laikā un ar kuriem izveidojās noturīgas saiknes:

Tad, kad viņi mani paņēma par krusttēvu, viņi zināja, vecāki, ka es esmu gejs. (..) Un tur ir baigi jocīgi. Es neteikšu, ka es būšu krusttēvs, kas tur brauc katru nedēļu pie viņiem vai vēl kaut kā. Gadījās, ka mēs tikāmies reizi četros mēnešos. Annai es paliku par krusttēvu, kad viņai bija divi gadi. Un tad līdz desmit gadiem bija tā, ka viņa atbrauca pie manīm ciemos, tad viņa ieķērās man kājā un tā arī viņa palika... Tagad viņa dzīvo Čehijā, mēs sarakstāmies, diezgan aktīvi sarakstāmies ar viņu. Un ar Andreju arī ir tā, ja mēs neesam redzējušies trīs mēnešus, ja, tad vai nu es vai nu viņš zvana un saka, ka noilgojušies... Un Andreju es jau no zīdaiņa vecuma ... Nemaz nevar saprast no kurienes tā mīlestība abpusējā, nemaz nav nekāda pamata. Mums ar Andreju, piemēram, nav gluži daudz kopēju interešu vai tur vēl kaut kā.. Bet ir prasība abpusēji satikties, jau no... kad viņam bija pieci gadi. (Aivars, ar savu tagadējo draugu kopā dzīvo 3 gadus, taču drauga bērnus drauga un viņa bijušās sievas strīda dēļ nav saticis, taču seko līdzīsiem notikumiem ap bērniem)

Jāņa ieskicētā pretruna starp reālās dzīves tuvajām attiecībām un mīlestību un to neloģismu, raugoties no heteronormativitātē balstītām pozīcijām, lielā mērā ir atkarīga no paša stāstītāja identitātes. Citādības konstruēšana paša un sabiedrības priekšā nosaka, cik lielā mērā pētījuma dalībnieki redz, novērtē un pieņem savas attiecības.

3. Citādība

Visi pētījuma dalībnieki jau pēc atlasē kritērijiem ar savu ģimenes stāvokli atšķīrās no dominējošā heteronormatīvas ģimenes modeļa, kuru veido divi pretēja dzimuma partneri ar vai bez bērniem. Pakāpe, kurā cilvēki šo atšķirību atpazīna un atzina bija atkarīga no katra audzināšanas, izglītības līmeņa un dzīves pieredzes. Daļa no pētījuma dalībniekiem apzinājās, ka seksuālās orientācijas publicitāte ir neatgriezeniski ietekmējusi vai varētu ietekmēt viņu profesionālo karjeru. Ceļš no savas citādības apjaušanas līdz atzīšanas

brīdim un šīs sajūtas nosaukšanas vārdā dažiem informantiem bija aizņēmusi gadu desmitus.

Būtiski atšķiras arī citādības apzināšanās homoseksuālu partneru un “nepilno” ģimeņu gadījumos. Abu citādību pamatu veido neiekļaušanās patriarhālas ģimenes modelī, kurā vīrietis, sieviete un bērni spēlē katrs savu īpašu un neaizvietojamu lomu. Atšķiras arī citādības formulēšanas jeb vārdā nosaukšanas pakāpe. Ja homoseksualitāte veido atzītu un noslēgtu identitāti, tad mātes un meitas vai vientuļo vecāku statuss tiek atvasināts no “pilnas” heteronormatīvas ģimenes un citādības centrā neizbēgami nonāk ideālās ģimenes struktūras noteikts, vīra/tēva lomas trūkums. Šīs ģimenes izjūt savu “nepilnību”, lai arī bieži veiksmīgi funkcionē kā vienots veselums. Par šo ģimeņu statusu atgādina arī apkārtējie. Tā bērni, kas auguši ar mātēm un vecmāmiņām, savu citādību sāk apzināties caur skolotāju un biedru attieksmi skolā. Oskars (22 gadi, heteroseksuālis, tēvs no ģimenes aizgājis, kad viņam bija 4-5 gadi un viņu ar brāli uzaudzināja mamma un vecmāmiņa) ir viens no retajiem pētījuma dalībniekiem, kurš ar tēva “trūkumu” ir samierinājies:

Varbūt kaut kad no paša sākuma tur pirmajās klasēs [trūka]. Bet nu pēc tam it kā nē. Tā bija, tā, priekš manis tas bija kaut kas ikdienišķs. Jā, tur, pieņemsim, nezinu, kaut ko par tēvu paprasa, es uzreiz pasaku, ka ir nu šķīrušies un viss. Un tad parasti pasaka: „diemžēl” vai kaut kādu standartfrāzi. Un no sākuma noteikti, ka ir kaut kā tas pietrūcis, bet nu gadiem ejot, nezinu.

Bieži pat nepilnības sajūta paliek verbāli neizteikta. Svētkos, kad citus bērnus svētkos pavada abi vecāki, “nepilnas” ģimenes bērni pieredz, ka viņu mamma nevar atnākt, jo ir jāstrādā, pildot ģimenes apgādnieces lomu. “Nepilno” ģimeņu citādības izjūta ir skaidra, taču tai nav pievienota tā identitātes sajūta, kas piemīt homoseksuāliem pāriem. Identitāte tiek atvasināta no tradicionālās ģimenes komplekta veseluma, vārdā nenosauktajai citādībai kļūstot par tādu kā heteronormatīvās ģimenes fragmentu vai pārejas stāvokli.

3.1. Fragmentāra un hibrīda heteroseksuālo ģimeņu citādība

Svarīga nozīme tradicionālā ģimenes modeļa uzturēšanā ir heteronormatīvu attiecību pieņemšanai par aksiomu. Vairākas pētījuma dalībnieces, audzinot bērnus kopā ar savām mātēm vai mazbērnus kopā ar meitām, atklāti uzsvēra savas ģimenes nepilnvērtību vīrieša trūkuma dēļ. Heteronormativitātes spiediens izpaužas ģimenes locekļu vērtību un ideālo lomu gaidās un darbojas kā pašcenzūra. Vienlaikus, reālajā dzīvē sievietes savu “fragmentāro” stāvokli pieņem kā pašu par sevi saprotamu un pat labāku par pilnu heteronormatīvu attiecību komplekta realizēšanos pašu dzīvē. Praktiski šīs ģimenes izmantoja vīriešu kārtas attālāku radinieku palīdzību mājas darbos vai arī pašas spēja paveikt tradicionāli “vīrišķos” mājas darbus.

3.1.1. Tēva prombūtne kā ģimenes sastāvdaļa

Intervijas ar sievietēm, kas audzināja bērnus bez vīrieša klātbūtnes daudz uzsvēra “promesošā” vīrieša lomu. Līdz ar to prom esošais vīrietis vienmēr ieņēma zināmu klātbūtni

gan stāstā, gan ģimenes organizācijā, piemēram, sievietēm darot tos pienākumus, kurus būtu bijis jādara neesošajam vīrietim. Vīrieša prombūtnes iemesli intervijās ietilpst trīs kategorijās – šo ģimeņu bērni ir ārpuslaulības sakara rezultāts un izvēle par bērna dzemdēšanu bijusi sievietes rokās, apzinoties, ka “pilnu” ģimeni izveidot neizdosies. Te mātēm ir šķietami lielāka izvēles brīvība kā tēviem, taču arī tēviem, ja viņi tiek informēti par bērna dzimšanu ir dota izvēlēties iesaistīšanās pakāpi bērna audzināšanā. Otrā kategorijā ietilpst sākotnēji tradicionāla ģimene, kas ir saistīta ar oficiālām laulības saitēm, taču tās izjūk vīrietim aizejot no ģimenes vai sievietei pametot vīru vardarbības vai alkohola pārmērīgas lietošanas dēļ. Šie gadījumi pierāda, ka laulība nesniedz pilnvērtīgu aizsardzību ģimenes locekļiem, jo tai izjūkot, laulātajiem paliek dažādas savstarpējas atbildības un pienākumi pret bērnu un tēvi bieži neuzņemas nekādu atbildību vai arī veic ierobežotus maksājumus bērna uzturēšanai. Trešo kategoriju veido gadījumi, kur vīrieša prombūtni rada nelaimes gadījumu vai slimības izraisīta nāve. Interesanti, ka arī vecāku šķiršanos atsevišķos gadījumos bērni raksturo kā tēva nāvi, jo šādi vieglāk pieņemt un raksturot tēva prombūtni.

Visas sieviešu intervijas caurvija loģiska pretruna, intuitīvi sargājot savas tagadnes attiecības un vienlaikus atzīstot to nepilnvērtību un mēģinot ar pašpārmetumiem atbilst ideālajam modelim. Tā Ilzes (19 gadu vecas heteroseksuālas sievietes, kuru ar māsu uzaudzinājusi mamma un kura pati kopā ar mammu audzina gadu vecu dēliņu) stāsts balansē starp fragmentārām atmiņām par tēva klātbūtni bērnībā un atvieglājuma sajūtu, kad tēvs no ģimenes aizgājis; sevis nosodījumu par tradicionālu lomu izpildījuma trūkumu ģimenē un centieniem būt “divi vienā” mātei:

Redziet es es es šobrīd jau jūtu, ka es visādos veidos cenšos pierādīt gan sev, gan Uldim (dēlam), ka es varu būt reizē gan māte, gan tēvs. Es es cenšos būt stingra, cenšos būt neatlaidīga, es cenšos.. Nu, piemēram, vienkārši cenšos ar viņu spēlēt futbolu, ja, kaut gan man brunčos pinas kājas, man negribas to darīt, man nepatīk spēlēt futbolu, man nepatīk spārdīt bumbu, es labprātāk stāvētu mierīgi maliņā un neko nedarītu, bet... Nu ne gluži stāvētu maliņā, bet nu es kaut kā nejutos ērti, to darot, bet es tomēr cenšos to darīt, jo... Nu es tiešām cenšos darīt visas tās lietas, ko stereotipiski vajadzētu darīt tēvam. Ko var sniegt tikai tēvs dēlam. Dzīves gudrību, nu viņa vecumā nekādu dzīves gudrību tur nesniedz. Dzīves gudrību un visu šo te trakošanu un fiziskās aktivitātes un tā tālāk. Nu jā, bet... Es jūtu, ka man tas īsti labi tomēr nepadodas. Un mammai jau ne tik. Kas tur galā sanāks, es tiešām nezinu. Es tiešām ļoti ceru, ir pāris sievietes draugu lokā, kurām ir piedzimis bērns, attiecības ar tēvu ir izjukušas un pēc tam ļoti laimīgi aprecējušās.

Ilze pati stāstījuma laikā nonāk pretrunā starp pašpārmetumiem par nepilnvērtīgu dēla audzināšanu bērna tēva lomas trūkuma dēļ un pašas pieredzi, augot bez tēva. Viņa pati nejūt tēva trūkumu savā dzīvē, taču ļoti uztraucas par savu dēlu, kurš augot bez tēva var zaudēt daļu vīrišķības. Ilze situāciju risina, atdarinot “vīrieša lomas”, – spēlējot ar dēlu futbolu, taču vienlaikus atzīst, ka nespēj to izdarīt tik kvalitatīvi kā “īsts” vīrietis. Ērika (36 gadus veca heteroseksuāla sieviete, uzaugusi šķirtā ģimenē un ar kopā māti audzina neplānoti ieņemtu bērnu, kura tēvs ir precēts vīrietis) runā par līdzīgu iztrūkumu lomu modelī, taču necenšas būt “divi vienā” modelis, atzīstot, ka “dēls izaugs tāds

sievišķīgāks”, ja reiz viņa audzina bērnu vienu, ar šo terminu saprotot bērna audzināšanu bez vīrieša.

Pretrunas atrisinājumu pētījuma dalībnieki neformulē vārdos, bet redzams, ka viņi to atrod praktiskajā dzīvē, kur tēvi ne vienmēr atbilst ideālajai tēva un partnera lomai. Tomēr šī atziņa liek apšaubīt tikai konkrētā vīrieša piemērotību ģimenes dzīvei, nevis ideālā ģimenes modeļa un lomu komplekta pareizību un atbilstību reālās dzīves pozīcijām, tādējādi radot plaisu starp reālo dzīvi un vērtībām. Tā Elza (ar māsu uzaugusi šķirtā ģimenē, jo tēvs bijis alkoholiķis, no kura māte aiziet, kad Elzai ir gads; tagad audzina bērnu kopā ar māti un mātes otro vīru) atzīst:

Tieši varbūt ne pusaudžu gados, jo pusaudžu gados tā īpaši neaizdomājies par to, bet nu tieši varbūt tajā brīdī tad, kad es izšķīros no vīra, tad tas priekšstats tikai, vienu vārdu sakot, apstiprinājās par to, ka vieglāk ir vienai.

Līdzīgi Laima (33 gadus veca heteroseksuāla sieviete, kuru uzaudzījusi māte, vecmāmiņa un mamma tēva māsa; pašai tagad ir attiecības ar ārzemnieku, kuram ir ģimene un bērns) no bērna pozīcijām raugās uz savu ģimenes modeli, atzīstot tēva trūkumu kā stabilu iezīmi, kura veidojusi viņas identitāti, jo tēvs audzināšanā nav piedalījies:

Nu droši vien jau es nebiju vienīgā, kuru mamma audzināja viena pati, bet vienkārši apmēram tā, ka bērniem bija tāds priekšstats, ka tu radies no viena vecāka, ka tev tēva nav. Nu it kā es visu mūžu zināju, ka man tēvs ir un, ka arī tēvam ir vēl divi dēli. Nu, protams, tas ģimenes modelis bija atšķirīgs no vairuma, bet tā apziņa, ka man tas tēvs ir tomēr. Bet nu vienkārši tas man tā ir aizķēries, ka (pauze) tev tēva vispār nav. Tā kā citi rodas no diviem, bet tu radies no viena.

Zīmīgi, ka Laima savu identitāti formulē tēva prombūtnes kategorijā - “tēva vispār nav”, nevis pozitīvi, balstoties attiecībās ar māti.

3.1.2. “Pilnas” ģimenes kritika un citādības normalizēšana

Paradoksāli, bet tikai viens pētījuma dalībnieks Oskars (22 gadus vecs puisis, kuru uzaudzījusi mamma un vecmāmiņa) ideālās un reālās dzīves pretrunu risina konkrētāk, izejot no savas dzīves pieredzes, nevis tradicionālā lomu modeļa:

Nu nav bijusi arī īpaši liela saskaršanās ar to, nu teiksim, vīrieša piemēru ģimenē, jo arī, kad mans tēvs bija dzīvs, es viņu redzēju diezgan reti, reizi pāris mēnešos un tā, jo viņam bija problēmas arī ar dzeršanu un tādā ziņā. Bet nu es pats neuzskatu, ka īpaši daudz no tā būtu zaudējis un, ka es varbūt būtu izaudzis nepilnvērtīgs vai kaut kā tā.

Šādi viņš normalizē savas ģimenes modeli, atsaucoties uz reālo situāciju un iespējām, ko ģimene spēj piedāvāt. Oskars ir vienīgais, kuram dzīves pieredze ir ļāvusi kritiski raudzīties uz dzimuma lomām. Oskars savu citādību spēj formulēt pozitīvi, pārradot to no stigmatas – kauna zīmes - emblēmā – zīmē, ar kuru pats lepojas:

Savādi tas, protams, ir, jā. Galvenokārt kaut vai, piemēram, tāpēc, ka, ja ģimenē ir gan tēvs, gan māte, tad viņi abi var uzturēt, šinī gadījumā mātei bija gan jārūpējas par mani, gan arī jāpelna naudiņa un tā nu.. Bet es tā, salīdzinot ar vienaudžiem, es uzskatu, ka neko daudz es zaudējis neesmu, drīzāk pat varbūt ieguvis, jo es uzskatu, ka es esmu izaudzis tā kā, nu arī neesmu pazaudējis savu emocionālo pusi. Tāds standarta piemērs, ka sieviete ir tā, kura, teiksim, ir emocionāla, kura tur pie katriem mazākajiem pārdzīvojumiem uzreiz raud un vīrietis ir tas, kurš nekad neraud un iet un skalda baļķus, nu tā. Tā tas būtībā tiek uzskatīts un tiek rādīts arī filmās un tamlīdzīgi. Tāpēc būtībā es uzskatu, ka man tas vairāk ir, nu saglabājušies abi divi šie tipi manī.

Oskars netieši kritiski vērtē dzimuma lomas, kuras ir pamatā heteronormativitātei, kas viņam sniedz plašākas interpretācijas iespējas un pamatu, kur noenkurot savu pieredzi. Viņš ir vienīgais no dalībniekiem (izņemot Ērikas māti (šķirtene ar īslaicīgu attiecību mēģinājumiem; kopā ar meitu audzina mazbērnu), kas intervijā lepojas ar nespēju dzīvot tādu dzīvi kā citi), kurš ar kritisku pieeju dzimumu lomām izvairās no pretrunām.

Otrs veids, kā runāt par atšķirību, izvairoties no kritiskas, ir to normalizēt, izmantojot atšķirības lielo gadījumu skaitu un saredzot sev apkārt citus cilvēkus līdzīgā situācijā. Tomēr arī šādā gadījumā normalizācija netiek attiecināta uz ģimenes modeļi, bet gan konkrētām dzīves epizodēm, pieredzi fragmentējot:

Mums jau bija kā arī citiem - ka nebija [abu] vecāku un varbūt tas arī nebija tik liels spiediens. Ja būtu tā, ka es vienīgā, kam ir tikai mamma, tad būtu savādāk, bet, ja klasē bija citi kaut kādi arī, kuriem ir šķirtie vecāki.. (Aina, 22 gadus veca heteroseksuāla sieviete, kuru uzaudzinājusi mamma un vecmāmiņa; no 15 gadu vecuma dzīvo patstāvīgi)

Līdzīgi arī Laila (48 gadus veca sieviete, divas reizes šķīrusies no vīriem, kuri bijuši neuzticīgi un vardarbīgi; faktiski augusi bez tēva, kurš pārmērīgi lietojis alkoholu), kura viena izaudzinājusi četrus bērnus, problēmu skata nevis sabiedrības atšķirīgi noteiktajās atbildībā vīrietim un sievietei, bet gan “vairuma” vīriešu gļēvumam un nespējai uzņemt atbildību un konkrētajās savas ģimenes vīriešu problēmās:

Kāds paraugs? Viņam paraugs bija. Aizgāja, aizbrauca pēc tam pie tā dzērāja [tēva]. Nu, paraugu redzēja. Ka var tā dzīvot. Un ļoti labi var tā dzīvot. Neaizies uz darbu - nekas, algu nesamaksās - arī nekas. Nu ir taču vecāmāte, vai ne. Ir taču māte. Kādam jau uz kakla uzsēdīsies, tieši tā pat kā tēvs. Tad ir viena brūte, kas viņu uztur, tad ir otra brūte un viņš ir tāpatās tagad pasācis. Piemēru jau redzēja. Un kas tas ir par piemēru? Es gandrīz neuzskatu, ka tas ir piemērs. Tad jau labāk, lai viņa vispār nav, lai viņš vispār nav redzējis tēvu, lai viņš neredz visu šito te murgu, kam tagad viņš pats iet cauri, tagad ir nonācis līdz Straupei divdesmit deviņos gados, jo visa veselība ir nodzerta.

3.1.3. Citādības uzpiešana no ārpusē

Ne tikai pašcenzūrai, bet, kā jau minēts, arī apkārtējo cilvēku heteronormativitātes spiedienam ir liela loma cilvēku pašidentifikācijā. Tā Zanda (37 gadus veca

heteroseksuāla sieviete, ko uzaudzinājusi māte un mātes māsa; tagad dzīvo viena un veido attiecības ar ārzemnieku) uzsver šī spiediena nozīmi, kura rezultātā viņa gribot negribot ierindojas “citādo” kategorijā:

Tikai vienu reizi viena skolotāja, klases skolotāja līdz astotajai klasei, viņa kaut kā pateica, ka, nu, tu jau esi no tādas.... Es neatceros kā viņa pateica, bet es sapratu, ka es tātad neesmu no tās pilnvērtīgās ģimenes. Man tas bija pārsteigums, es domāju: kā? Tas bija pārsteigums, ka man kāds var teikt, ka es neesmu no pilnvērtīgas ģimenes vai kaut kādas tādas, ka nu tikai mamma audzina.

Reakcijas uz ārējo spiedienu ir dažādas. Ērikas māte, šķirtene, kura dzīvo kopā ar pieaugušajiem dēlu, meitu un meitas bērnu, savu situāciju intelektualizē, citādību parādot kā atšķirības zīmi, kurai ir savas priekšrocības:

Bija kādreiz tāda krievu filma... kur tas znots viņai bija, neatceros tagad, kas tā par filmu. Nu un bērniņš ir meitai, nu tad znots - ko viņš tur dara, nu kā jau ienāk svešā mājā. Un tad vēl kaimiņiene - tiem gan ir labi, tiem jau meitai bērns, znata nav. Man to pavisam var teikt pa ģimenes līniju - ir vecmeitas dzimtā tādas. Un tēvam māte arī kādreiz teica - bērni, nu mēs taču tik labi dzīvojam, nu - ja kāds vēl ienāks - nu nezinu, kas tad būs. Svešinieks mājās, teiksim. (..) Viss atkarīgs no cilvēka, bet tā pamatā domāt - kāpēc kaut kā nav.. Es tāpat esmu bijusi precēta piecpadsmit gadus un nu kā saka - abās pusēs esmu bijusi. Nu visur ir savas problēmas. (..) Man, piemēram, ir tā, ka es visiem saku, ka esmu vecmeita ar trīs bērniem, ja. Es varu pastāvēt gan tā, gan šitā.

3.1.4. Risinājums: reālās un ideālas dzīves pretrunas “pagaidu” uzturēšana ikdienā

Ilzes māte Indra (izaugusi šķirtā ģimenē, pati no vīra šķīrusies, kad bērni ir mazi, tagad ar jaunāko meitu audzina mazbērnu) smagi pārdzīvo pretrunu starp savu stabilo lomu meitas un mazbērna dzīvē un ideālo ģimenes formu, kuru veido tēva un mātes tandēms, bet vecmāmiņa kļūst lieka. Viņa kopš bērna dzimšanas apgādā ģimeni un naktīs ņem mazo pie sevis, atvieglējot meitai rūpes par mazuli. Attiecībās ar mazbērnu Indra iegulda sevi pilnībā. Viņas lomu pieņem arī darba kolēģi, ikdienā pārrunājot mazbērna audzināšanu un vajadzību gadījumā Indrai izbrīvējot brīvdienu, līdzīgi kā to saņemtu jebkurš vecāks. Indras loma ģimenē faktiski atbilst vecāka lomai gan attiecībās ar bērnu, gan finansu ieguldījumā ģimenē. Vienlaikus Indras pozīciju ģimenē ietekmē nemitīga pārejas stāvokļa apziņa, kas viņas lomu neļauj pieņemt kā dabisku un rada spriedzi:

Indra: Es nezinu, kurā brīdī. (neskaidri) Un tagad pat iedomāties nevaru, ka viņi ietu dzīvot kaut kur atsevišķi visi. Nu ja tagad būtu tā, ka būtu, ja dzīvotu ar Pēteri [mazbērna tēvu] kopā vai kā.. Es zinu, ka sākumā man būtu šaubas. Es nocietinātos un..

Intervētājs: Bet Jums nav bail no tā?

Indra: Ir bail. Ir.

Intervētājs: Bet vai tas nav kaut kādā ziņā pretrunā ar...

Indra. Ir pretrunā! Ir!

Dzīvojot pagaidu dzīvi un redzot atrisinājumu “ideālas” ģimenes modelī, cilvēki “nesaskata” un nenovērtē tagadnes attiecības:

Jo es vienmēr to rēķinu - manai mammai bija astoņu gadu kopdzīve, tā varētu teikt, septiņi, astoņi. Es vienmēr tā domāju: ārprieks, man arī vajag vismaz tādu, vismaz tos gadus sasniegt. Jo man tā nav bijis, es neesmu astoņus gadus bijusi ar kādu kopā tik ilgi. Nu tā kā tas man tā. Bet nu īstenībā, nē nu ir jau uz ko skatīties, bet nu es neesmu pilnīgi pārlicināta, ka es varētu piecdesmit gadus nodzīvot kopā, man liekas: ārprieks, tas ir rekords tiem cilvēkiem, kuri tādā veidā viņi ir sasnieguši! Jo galvenais ir atrast šo cilvēku, jo tāds cilvēks, protams, vienmēr eksistē pasaulē, kurš... Tas ir tavs cilvēks, ka tu uz viņu vari paļauties, un tad jau varbūt arī, tad noteikti, nevis varbūt, bet noteikti var sasniegt šos piecdesmit gadus. (Zanda, 37 gadus veca sieviete, kuru uzaudzinājusi māte un mātes māsa)

Šīs attiecības netiek vārdiski izrunātas partneru starpā par spīti tam, ka nepilnu ģimenes modeļu klātbūtne kļūst arvien biežāka un cilvēki piedzīvo strukturāli pareiza modeļa faktisku izgāšanos.

Nu, protams, jebkuram jau ir sapnis izveidot tādu pilnvērtīgu ģimeni, ja. Bet arī citreiz, pieņemsim, ir grūti, skatoties, kā mēs formulējam, ja, to vārdu – pilnvērtīga ģimene. Es neesmu no tā sievietēm, kas uzskata, ka es piecietīšu da jebko, ja, lai tikai man blakus būtu vīrs, ja. Lai tikai nu sabiedrībai tas liktos labi un pieņemami. Es noteikti neesmu no tiem cilvēkiem. Es neteikšu, ka man no tā ir gājis vieglāk, viennozīmīgi nē. Jo ir cilvēki, kas vēl joprojām nepieņem šādu attieksmi, nu kaut vai tas pats mans tēvs, ja, viņš ir, nu pilnīgi nav bijis nekāds spīdošais piemērs, lai te atļautos kaut ko vēl aizrādīt, bet arī viņiem šāda mana izvēle nebija pieņemama. (Elza, jauna heteroseksuāla sieviete, kuru uzaudzinājusi māte, šķīrusies, kopā ar mammu un viņas jauno vīru audzina bērnu)

Zināmā mērā ideālās struktūras “realitāte” aizvieto reālo attiecību “realitāti”, neļaujot pielāgoties reālās dzīves situācijai un sadzīvot ar citādību, kā tas izdevies iepriekš citētajam Oskaram. Tas rada fragmentētas dzīves iespaidu, kura tāda izveidojusies tikai apstākļu sakritības dēļ un var laboties jebkurā brīdī. Situāciju sarežģī arī Elzas gadījumā pieminētā apkārtējo attieksme, kas publiskajā sfērā apdraud cilvēka centienus izbēgt no sevis marģinalizēšanas nepilnības apziņas.

3.2. Citādība homoseksuālās attiecībās

Homoseksuālu pāru gadījumā heteronormatīvais modelis vairs nekalpo par ideālu strukturālu paraugu, bet tā vietā pētījuma dalībnieki koncentrējas uz attiecību kvalitāti un to kopšanu. Viena dzimuma pāriem trūkst pretējo dzimumu pievilkšanas kvalitāšu, kas partnerību padara dabisku. Visi dalībnieki atzina stabilu dzimuma identitāti, taču tā nekalpoja par pamatu lomu sadalījumam ģimenē. To noteica katra partnera individuālās intereses un spējas. Kopumā viena dzimuma partneri attiecību procesā iegulda vairāk pūļu, vienlaikus šādi “normalizējot” savu citādību. Kā saka Lelde (39 gadus veca sieviete, šķīrusies no vīra un nodibinājusi stabilas homoseksuālas attiecības, kur dzīvo ar partneres diviem bērniem; piedalās arī pašas meitas audzināšanā, kura palikusi pie tēva) :

Bez tam es uzskatu, ka mēs esam tajā vecumā, kad vienkārši ļoti vērtē tajās attiecībās ieguldīto. Un man nenāktu prātā, ja man uz kādu mirkli patiktu kāds cilvēks, postīt arī to kas ir daudz, daudz dārgāks. Nu izjūti, kas ir kaut kādi patikšanas brīži un kas ir mīlestības pa īstam.

Atšķirībā no heteroseksuālās partnerības, homoseksuāla pāra veidošanās vēsturi iezīmē vairāki secīgi posmi. Pirmajā citādība tiek apzināta un tam partnerība nav nepieciešama. Tam seko mēģinājumi ignorēt, noliegt vai slēpt citādību, cīnoties ar to visdažādākiem līdzekļiem – ārstējoties, pievēršoties baznīcai vai apzināti veidojot heteroseksuālas attiecības. Mēģinājumus pavada krīze, kuru cilvēki mēģina apslāpēt ar alkohola lietošanu, melošanu, partneru maiņu vai divu paralēlu dzīvju veidošanu. Taču šie mēģinājumi var arī nebūt destruktīvi, ja izdodas rast atbalstu apkārtējos cilvēkos – skolotājos un draugos. Te parādās arī atbalsta grupu nozīmība, meklējot atbildes savai citādībai un to nenoliedzot. Nākamais solis, pieņemot citādo identitāti, ir patstāvīgas partnerības dibināšana un tajā dzimst vai ienāk iepriekšējās partnerībās dzimušie bērni. Īsti brīva izvēle un identitātes nedalīta pieņemšana var notikt tikai brīvi paužot savu partnerību arī publiski. Līdz ar to pilnīga izvēles izdarīšana un identitātes pieņemšana ir iespējama tikai tad, kad homoseksuālas partnerattiecības pieņem arī apkārtējie cilvēki un valsts.

3.2.1. Citādības kategorizācija

Savu citādību visi homoseksuāli orientētie pētījuma dalībnieki ir apjautuši agrākā bērnībā, pusaudžu gados vai pat vēlāk, taču bieži nav varējuši to nosaukt vārdā vai apzināti centušies to apspiest. Te Latvijas situācija atšķiras no rietumu valstīm, jo savas identitātes atzīšana (bet ne atskāršana) notiek salīdzinoši vēlu, kad homoseksuāli cilvēki ir paguvuši nodibināt ģimenes un radīt bērnus, reaģējot uz sabiedrībā iedibināto ģimenes tradīciju, bet pēc tam pakāpeniski saprotot, ka labticīgi uzsāktā heteroseksuālā dzīve viņiem sagādā ciešanas.

Tu jūti, ka abi esat gatavi, ka es dzīvoju ar nezinu – cerību vēlmi, vispatiesākiem centieniem vienkārši šo homoseksualitāti turēt malā no manis, un nezinot divdesmit divos gados, dienā, kad mēs iepazīsimies, to, ko tas nozīmēs visas manas dzīves garumā.. Man bija dzīves modelis un es viņu centos realizēt savai dzīvei. Un tas nebija nepatīsi, tas bija patīess centiens. Un es domāju, ka tur bija arī pietiekama fiziska pievilksanās, lai tas būtu iespējami. (Arnis, homoseksuālā partnerībā dzīvo 3 gadus, uztur regulārus sakarus ar savu bijušo heteroseksuālo ģimeni, kurā aug 3 bērni)

Homoseksuālas citādības formulēšanas process atšķiras no “nepilno” ģimeņu citādības. Tai ir zināms mērķis – vairāk vai mazāk stabila un vārdā nosaukta identitāte - un problēmas rada pats identitātes pieņemšanas ceļš. Ja heteroseksuālās ģimenēs problēma ir savas situācijas formulēšana un pretrunas starp ideālajām normām un reālo dzīvi, tad homoseksuāla orientācija vispirms liek pārkāpt ideālo normu un heteroseksualitātes noteiktām dzimumu lomu robežām. Pētījuma dalībnieki stāsti iezīmē dažādus ceļus citādības atskāršanai, taču tos vieno vairāki kopīgi elementi. Visu stāstu centrālais elements ir citādības apzināšanās, analizējot savas dzīves pieredzi un izjūtas. Tai seko homoseksualitātes un savas identitātes salāgošana.

Stāstu detaļas atšķiras atkarībā no tā, kā citādība tiek atpazīta un kāds ir apkārtējo cilvēku pozitīvs vai negatīvs atbalsts. Citādība var nākt gan kā tieša atklāsme, gan ilgi neapjausta sajūta:

Es jau runāju par tādām, nu, nevis tādām konkrētām izpausmēm, tikai seksualitāti kā personības izpausmes veidu, bet mazliet plašāk. Citādība ir tas pirmais, ko tu apzinies šajā sakarā. To, ka es esmu citāds, es, apzinājos no savu četru, piecu gadu vecuma, un šī te citādība sākās man kā kreilim.. Bet nu man vienmēr vienkārši bija šī apziņa un es tagad varu tam varbūt pielikt klāt šo te seksualitātes aspektu un es meklēju atbildes uz jautājumiem. Es agri pievērsos baznīcai. Man, paldies Dievam, man no četrpadsmit gadu vecuma bija arī skolotāja, ar kuru es varēju ļoti daudzas lietas runāt, un šo te citādību ieraudzīt arī citos cilvēkos, ka viņi arī ir citādi, ka nav, ka tas ir tāds mīts par to, ka mēs esam vienādi, ka mums ir jābūt vienādiem, šis te stereotips, ka, ja būsi līdzīgs citiem, tad viss būs kārtībā, jo citātais ir tas sliktais. (..) Nu ir tagad, protams, geju atbalsta grupas ir, bet Latvijā tas ir tik ļoti vāji, nu ja tagad rītā es gribētu aiziet, nu diez vai es atrastu tā. Varbūt kādam es varētu zvanīt, bet līdz tam ir jānonāk, lai es vispār zinātu, kam zvanīt, tāpēc, ka es varbūt esmu citāds tāpēc, ka es esmu šizīķis varbūt. Nu kaut kur ir jāpieskaita sevi, jānosaka sava piederība kaut kādai citādo grupai, lai vērstos pie tās. (Ainārs, 34 gadi, dzīvo homoseksuālās partnerattiecībās 7 gadus, nekad nav dibinājis heteroseksuālas attiecības)

Laima (šķīrusies no vīra, izveidojusi homoseksuālu partnerību, kurā ir partneres divi bērni), kura dzīvo stabilās homoseksuālās partnerattiecībās jau 5 gadus, stāsta par savas citādības ļoti vēlu atpazīšanu:

Es ļoti ilgi nezināju, ka es esmu homoseksuāla. Es to uzzināju 27 gadu vecumā. Bija tā - kad es apprecējos man laikam bija nepilns divdesmit viens, tad piedzima meita un es netiku skaidrībā, kas, sasodīts, par lietām. Kādēļ man tās heteroseksuālās attiecības nav tādas, kā raksta grāmatās, nav kaut kāda bauda vai kas tamlīdzīgs. Es meklēju vainu sevī, visādā veidā mēģināju ārstēties. Bet nekādu panākumu. Es jutos stipri nepilnvērtīga šajā aspektā. (..) Un tad viss vienkārši atrisinājās tādā veidā, ka es gadu draudzējos ar vienu meiteni. (..) Bet es uz to raudzījos, nu, tā kā uz māsu. Man bija tā mātišķā līnija vispār stipra. Man vienalga nekas nebija skaidrs. Un tad vienā dienā, kad man bija par daudz nu tās mīlestības jūtas visas, tad vienā dienā viņai uzjautāju tieši - par kādu mīlestību tu runā. Un tā vārds pa vārdam un viņa tā kā atklāja. Nu un tagad es biju skaidrības priekšā, bet man bija vajadzīga atbilde no manis. Un es biju spiesta iedomāties, kas tajā gada laikā starp mums ir noticis un kādas ir manas jūtas pret viņu, un man nācās atzīt, ka es arī viņu mīlu. Tā arī radās pirmā izpratne par to. Un tad, kad mums bija seksuālās attiecības, tad tik es sapratu, kas tad īstenībā man bija pietrūcis.

Citiem dalībniekiem šī apjaušana nāca agrākā vecumā, taču tikai retais spēja to verbalizēt vai pieņemt par apzinātu zīmi, izslēdzot pašcenzūru:

Nē, tur es kaut kādā brīdī droši vien sapratu, ka kaut kas nav īsti kārtībā, kāpēc tas ir tā, ka man nepatīk meitenes .. Bet kaut kā nedomāju par to. (Ainārs, 34 gadi, dzīvo

homoseksuālās partnerattiecībās 7 gadus, nekad nav dibinājis heteroseksuālas attiecības)

3.2.2. Izglītības un apkārtējo attieksmes loma seksuālās identitātes pieņemšanā

Apzināšanās procesā liela nozīme ir seksuālajai izglītībai, kas padomju gados bijusi trūcīga gan ģimenē, gan publiskajā telpā:

Man īpaši, kā tāda seksualitāte, man ļoti vēlu, taisni pretēji. Es vēl četrpadsmit gados nevarēju saprast - puīši kaut ko tādu stāsta par meitenēm, kaut kādas kaislības un man atkal, man bija vienmēr liela piekrišana no meiteņu puses klasē, bet nu personiski, nekāda interese nebija. Vispār nu.. Par seksu kā tādu. Es to sāku apzināties, savu seksualitāti kaut kur četrpadsmit gadu vecumā. Vispār, nu, domāt par to, kas ir sekss un masturbēt un .. Pirmā, nu, mana pieredze par vispār, kas ir sekss, seksuālās attiecības bija no kaut kādas tādas somu grāmatas par laulības dzīvi vai kaut kas tamlīdzīgs. (Artūrs, 41 gads, dzīvo stabilās homoseksuālās partnerattiecībās, šķirtas heteroseksuālas ģimenes pieredze)

Kā atsauces materiāli seksuālās identitātes veidošanai kalpo gan publiski izskanējuši informācija un priekšstati (tā Arnis (homoseksuālā partnerībā dzīvo 3 gadus, pirms tam mēģinājis veidot heteroseksuālu ģimeni) savu vispārējo priekšstatu par gejiem gūst no diviem konkrētiem cilvēkiem, par kuriem apkārtējie smejas, un tāpēc ilgi izvairās nosaukt savu citādību vārdā), gan populārā literatūra, gan tuvinieku nejauši izteikumi. Andrejs un Viktors (abi dzīvo kopā 7 gadus; Andrejam ir heteroseksuālas ģimenes pieredze un 2 bērni, kurus abi uzskata par kopīgiem; Viktors nekas nav veidojis heteroseksuālas attiecības) izmanto Jāņa Zālīša grāmatu “Mīlestības vārdā”, katrs reaģējot uz lasīto citādi. Andrejs pusaudža vecumā paslepšus no vecākiem apmeklē speciālistus, cenšoties izārstēt savu citādību. Viņš dibina arī ģimeni, kura pēc ilgiem kopdzīves gadiem izjūk, Andrejam nespējot mainīt un apslāpēt sevi. Viktors iemācās publiski slēpt savu homoseksualitāti un seksuālās attiecības uzsāk tikai 22 gadu vecumā ar sava dzimuma partneri. Viņš par savu citādības apjausmu stāsta:

Es biju laukos un tur bija mammas brālēni, tādi smukuļi un es uz viņiem skatījos. Un nāca tāda balss no ārienes, tāda balss galvā - slēp to. Tas varētu būt tāds mirklis, kad sargeņģelis vai kāda psihiska reakcija pilnīgi tajā mirklī es vēl kā bērns būdams sapratu, ka nedrīkstu skatīties viņiem virsū un kopš tā brīža es faktiski es to zināju. Man nebija tam visam nosaukuma, to es vēlāk dabūju no Zālīša grāmatas, kas tas tāds ir, bet to, ka tā ir daudziem, es pat literatūrā esmu to lasījis, ka nāk šī spēcīgā balss vai drīzāk kāds paš aizsardzības signāls. Tā es to zināju un es iemācījos to slēpt ļoti perfekti.

Zīmīgi, ka viņš savu stāstu pārvērš tipiskā homoseksualitātes apzināšanās vēstījumā, ko, viņa vārdiem, piedzīvo “daudzi”. Homoseksuālas identitātes pieņemšana var tikt saistīta ar kopienas atbalstu. Paula (43 gadus vecs homoseksuāls vīrietis, kurš oficiāli reģistrējis homoseksuālu partnerību kādā no ārvalstīm) stāstā, kura darbība noritējusi ārpus Latvijas, citādības atklāsmē atrisinās, kad viņš sāk apzināti veidot savu identitāti, pamatojoties uz kolektīvu homoseksualitātes identitāti:

Tas bija grūti. Mani pārējie bērni nepieņēma. Es nezināju kāpēc, jo es nezināju par neko par homoseksualitāti. Es zinu, ka mani nepieņēma un uz mani skatījās kā uz citādu un tagad es zinu, ka visi zināja, kas es esmu, bet es biju pēdējais, kas par to uzzināja. Tā ka tas viss ir patiešām jocīgi un sāpīgi. Kas es paliku vecāks – ap 19, 20 [gadiem] es atradu veidu, kā izpaust savu identitāti draugiem. Mēs bijām marģināli tajā ziņā, ka gājām augšup, nevis lejup. Mēs kļuvām par estētiskās elites daļu un tas strādāja, tas man palīdzēja. Es teiktu kultūra, gaume palīdzēja man uzturēt identitāti.

Līdzīgi kā Oskars, kurš augšanu bez tēva atstāta bez trūkuma apziņas, arī Pauls stigmatu pārvērš emblēmā, ļaujot tai noteikt savu profesionālo izvēli, gan dzīves ceļu. Viņš savu identitāti veiksmīgi paplašina, atbrīvojot to no seksualitātes zīmoga un ieliekot tajā ar seksualitāti tieši nesaistītus elementus – gaumi, radošumu, mākslinieciskumu. Tomēr lielākā daļa homoseksuāli orientēto informantu stāstu liecina par mokošu un grūtu sevis pieņemšanas ceļu. Paradoksu šajā situācijā rada šķietami aseksuālā Latvijas sabiedrība, kurā ar seksualitāti saistītas tēmas netiek publiski apspriestas, taču, neskatoties uz noklusējumu, “nepareiza” seksualitāte uzreiz tiek sodīta gan publiskajā, gan privātajā līmenī. Homoseksuāla identitāte kalpo kā glābšanas riņķis un izeja uz sev līdzīgo kopienu, kaut gan, kā liecina Laimas stāsts, savu pieķeršanos draudzenei viņa sākotnēji sev pašai skaidro ir tradicionālu mātišķumu, nevis seksuālu pieķeršanos. Šo seksualitātes un identitātes saikni sīkāk aplūko nākamā sadaļa.

3.3. Identitāte vai seksuālā prakse

Tikai divos no stāstiem, kuru autori ir geji, kas jau pusaudžu gados aizgājuši no ģimenēm, citādība netiek problematizēta. Abu puīšu dzīves bijušas marģinālas arī citos aspektos. Viņi vismazāk izjutuši heteronormāla spiediena žņaugus, ko uzliek ģimenes vai sabiedrības autoritāte, jo agri kļuvuši patstāvīgi. Ritvars (homoseksuāls vīrietis, piedzīvojis vairākas partnerības, pirmajā no tām audzinājis mirušās māšas bērnus) savu citādību vairāk apraksta kā vienkāršu paļaušanos uz savām izjūtām: “Draugs, viņš tāds mīļāks bija. Nu kaut kas tur bija, kaut kas savādāk”, kas pārvelk svītru plānotajām laulībām ar viņa meiteni. Viņa seksualitāte un iepriekšēju homoseksuālo attiecību pieredze padomju armijā nekalpo kā atskaites punkts homoseksuālai identitātei, bet ir kārtējās attiecības ar konkrētu cilvēku, kurās dzimumam kā kategorijai nav īpašas nozīmes. Līdzīgi arī Jānis (homoseksuāls vīrietis, kurš tagad dzīvo kopā ar vīriešu kārtas partneri, kuram ir 2 bērni; agri aizgājis no vecāku ģimenes), kurš pusaudžu gados pieredzējis arī dzīvi uz ielas, savu orientāciju saista ar konkrētiem cilvēkiem un situācijām, nevis vienotu un stabilu seksuālu identitāti. Viņi abi atzīst, ka neizjūt sabiedrības spiedienu un nejūt vajadzību slēpt homoseksualitāti vai konstruēt to kā identitāti. Abiem homoseksualitāte pirmām kārtām ir seksualitātes prakse, nevis pozīcija un piederība noteiktam cilvēku kopumam.

3.3.1. Heteronormatīvo vērtību lūzuma problēma

Pārējiem dalībniekiem homoseksualitāte bija nozīmīga identitātes daļa, kuras savietošanā ar pārējām identitātēm tika ieguldītas lielas pūles. Problēmas identitātes apzināšanā rodas, ja to īpašnieki piedzīvo stingri iedibinātu heteronormatīvo vērtību lūzumu. Šādā gadījumā

citādības apjausma vispirms rada nestabilitāti un haosu līdzšinējās attiecībās ar vecākiem un partneriem un tad jauna identitātes pamata meklējumus, kurus par sarežģītiem dara heteroseksuālā dzīvē jau iedibinātās attiecības. Lelde (dzīvo homoseksuālā partnerībā, kurā ir 2 partneres bērni) šo situāciju apraksta kā svārstīšanos starp divām pasaulēm:

Un tad radās tā milzīgā plaista, jo, kad viens pamats no kājām bija aizbraucis; tas ir tā sapratne par sevi kā heteroseksuālu un otrs pamats vēl nekā nav radies. Jo zināt jau vēl nenozīmē pieņemt. Jo tagad es zināju, kas es esmu, bet tas man vēl bija jāpieņem. Un tas gāja grūti un viss beidzās ar to, ka šī meitene vairs uz mani nespēja gaidīt un nespēja pieņemt to, ka es tagad sēžu uz diviem krēsliem un nekādi nespēju izšķirties, ko tagad darīt. Viņa savukārt bija greizsirdīga uz manu meitu un prasīja, vai nu viss viņai vai nu nemaz. Un es nevarēju no meitas tā vienkārši atteikties. Tā viss beidzās ar to, ka viņa atteicās no manis. Un tā es paliku viena pati un tas bija ļoti sāpīgs process kaut kādus divus gadus pēc viņas.

Homoseksualitātes apzināšanās brieduma gados liek atrisināt pretrunu starp citādību un normu. Dziļāk šo pretrunu ļauj saskatīt seksualitātes nozīme sabiedrības normu veidošanā. Mātes un meitas, kuras kopīgi audzina bērnu, neskata savas pašreizējās ģimenes kā stabilas, jo tās nav balstītas heteroseksuālās attiecībās un tāpēc ir “nedabiskas”. Heteroseksualitāte ir tas faktors, kas ideālajai ģimenei piešķir “dabiskumu” un rada neaizvietojamās dzimumu lomas. Tāpēc arī daļa Latvijas sabiedrības tik krasi reaģē pret geju un lezbiešu kustību un pauž bailes par tradicionālā ģimenes pamata apdraudējumu. Homoseksualitātes noliegšana un ticība tās “mākslīgajai” dabai kalpo par pamatu heteroseksualitātes un tās noteikto vērtību apstiprināšanai⁶.

Līdzīgā situācijā nonāk tie homoseksuāli orientētie cilvēki, kuri atskārtuši savas homoseksualitātes “dabiskumu”. Heteroseksualitāte no šīs jaunās perspektīvas kļūst “mākslīga” un padara šādas seksuālās attiecības neiespējamās. Tā Arnis (homoseksuālā partnerībā dzīvo 3 gadus pēc heteroseksuālās ģimenes izjukšanas rūpējas par saviem 3 bērniem) atzīst savas heteroseksuālās dzīves sakāvi, ar katru gadu radot arvien dziļāku plaisu starp paša atzītajām heteronormatīvajām vērtībām un citādības pieredzi:

Es domāju, ka pa īstam tas ir tikai pēdējos gadus, kad es esmu to [homoseksualitāti] pieņēmis. Jo tu nobriedušāks paliec, jo skaidrāk saproti, ka tev ir tiesības un tas ir vienīgais ceļš. Man bija formula, ka tu vairs nevari dzīvot, ka nu es varu ģimenes dēļ nomirt, esmu gatavs, bet man nav spēka iedvesmoties, tā pozitīvi, nav spēka dzīvot! Tu esi gatavs nomirt, bet nav spēka dzīvot! Tu nevari noliegt sevī savas identitātes vajadzības, kuras esi jau no padsmītu gadu vecuma centies noliegt.

Vieglāks seksualitātes atzīšanas un atskārsmes process ir cilvēkiem, kuru ģimenēs seksualitāte un attiecības nav bijis tabu temats. Taču arī te nozīme ir nevis informācijas daudzumam, bet seksualitātes izglītošanas veidam. Tā Andreja (pēc heteroseksuālas ģimenes izjukšanas veidojis ilgstošas homoseksuālas attiecības, no kurām pēdējās ilgst 7 gadus) dzīvi būtiski ietekmē mātes nejaušs izteikums par to, ka homoseksualitāte ir nelaime, lai arī tieši no mātes viņš guvis bagātīgu faktoloģisko informāciju par

⁶ Sīkāk šī tēma aprakstīta Putnina, 2007.

seksualitāti. Daļa homoseksuālās identitātes ir vistiešāk saistīta ar citiem pārdzīvojumiem, kuri radušies līdz ar citādību. Viktors un Andrejs (partneri 7 gadus) abi vienprātīgi atzīst, ka no šīs pieredzes neatteiktos pat, ja tas būtu iespējams:

Viktors: Tā man ir vērtība, kas izdzīvota. Un tur ir tik daudz iekšā ielikts.

Andrejs: Iedomājoties sevi tādā heteromačo lomā Latvijā, es tāds negribētu kļūt.

3.3.2. Radoša viengabalainas identitātes veidošana

Vienlaikus attiecības starp individuālo un kolektīvo identitāti ir saspringtas. Lielākā daļa pētījuma dalībnieku norobežojās no kopienas identitātes un uzsvēra savu individuālo identitāti, kurā homoseksualitāte vai homoseksuālas partnerattiecības ir tikai viena no šķautnēm. No vienas puses, seksualitātes prakses rada šķietamu kopību vai pat subkultūru, bet no otras puses, piederība šai subkultūrai individuālā līmenī ir problemātiska. Artūrs (homoseksuālā partnerībā dzīvo 5 gadus, izjūkot heteroseksuālai ģimenei; arī viņa bijusī sieva izveidojusi homoseksuālu partnerību, abiem jaunizveidotajiem homoseksuālajiem pāriem kopā piedaloties bērnu audzināšanā) pretrunas ir izjutis, mēģinot salāgot savu attiecību pieredzi un stereotipus par geju subkultūru. Atrisinājumu viņš atrod atskāršot, ka seksualitātes prakse nemaina viņa identitāti, kuras pamatā ir vēlme veidot noturīgas un monogāmas attiecības.

Nē, zināmā mērā, man bija šoks es .. Pirmkārt, es biju iemīlējis nu, pēc kāda mēneša, varbūt pat ātrāk. Tas laiks skrēja, mēs tikāmies gandrīz katru dienu. Un pēc kāda mēneša es tā diezgan skaidri, man nebija arī nekādu šaubu par to izvēli, kādas tad es tās attiecības gribu un ka es, ka tās pilnīgi noteikti ir homoseksuālas, tīri no seksualitātes viedokļa. Kad notika tā iemīlēšanās, tas arī palīdzēja, nu, man sevī to pieņemt, jo sekss mums bija tikai kādā... Jo es šo te distanci saglabāju un nepārkāpu tāpēc, ka man bija kaut kādi stereotipi par to, kādas ir tās seksuālās attiecības ar homoseksuāliem vīriešiem un ka tas ir sekss uz vienu nakti, un tad bezgalīgs, tur simtiem partneru skaits. Un es domāju, nē, pirmkārt, es pats uz to neesmu ne spējīgs, ne mani tas interesē. Šis te bija viens no momentiem, kas mani tā kā atturēja, jo nu tie negatīvie priekšstati par vīdi, par subkultūru - tie vēl bija pēdējie bastioni, kas man sevis apzināšanā bija jāpārkāpj. Un tad bija konkrēts cilvēks, konkrētas attiecības un ne vairs priekšstati.

No vienas puses heteroseksualitāte piedāvā vārdā nosauktu identitāti, bet no otras puses, līdzīgi kā heteroseksualitāte tā piedāvā ļoti dažādas izpausmes veidus. Seksuālajai identitātei homoseksuāli orientēto cilvēku stāstos ir mazāka loma kā heteroseksuālo dalībnieku stāstījumā, kur ideālās attiecības lielā mērā noteica stingri dalītas dzimuma lomas. Homoseksuālo pāru attiecības vairāk balstījās konkrētās attiecībās, nevis rutinizētās lomās un partneri radoši meklēja savu līdzsvaru, rodot to gan ļoti stingri monogāmu, gan brīvu attiecību modelī. Visos stāstos svarīga bija nevis seksuālā, bet emocionālā tuvība. Ritvars (veidojis vairākas homoseksuālas partnerības; pirmajā partnerībā audzinājis 2 audžubērnus) tuvas attiecības ir saglabājis ar savu pirmo ilgstošo partneri, ar kuru kopā uzaudzinājis māsas bērnus:

A mums nav seksuālas attiecības. Mums ir tādas garīgas un tā. Mums pat mīļāk. Nu sekss ir sekss, tas ir, kad nolaiž tvaiku. Bet mums ir tā, ka tu naktī vari paziņot, ka tev ir slikti un tu zini, ka tas cilvēks tev atdod visu un tu viņa dēļ vari atdot visu. Viņš ir īsts draugs. Ne tā kā mīļākais, bet tāds īsts. Tādu baigi maz ir.

Viņš tās pretstata tās savām vēlākajām attiecībām, kuras balstītas uz seksuālo kaisli, atzīstot, ka nav spējis novērtēt būtisko attiecībās.

3.3.3. Seksualitāte un identitāte

Identitāte ir plašāks jēdziens kā seksualitātes prakses un tieši tā dod pamatu citām dzīves lomām, verbālu paskaidrošanu darot par sarežģītu uzdevumu:

Jo, piemēram, man arī, es nevaru pateikt, ka man bija kaut kādas problēmas seksā ar sievieti, vai es kaut ko tur nejutu, vai man bija slikti un tā tālāk. Es nevaru pateikt, es nevaru nostādīt, kas man pat labāk patīk seksā – vīrietis vai sieviete. Bet es sevi identificēju tieši ģimenē, vēl kaut kā, tieši dzīvojot ar vīrieti. Es nevaru paskaidrot, kāpēc. Kaut kā tās attiecības pašas par sevi un tā loma mana kādā ir, es spēju sevi iedomāties tikai ar vīrieti. Ar sievieti man būtu grūti. (Jānis, dzīvo homoseksuālā partnerībā ar vīrieti, kuram ir bijusi heteroseksuālas ģimenes pieredze un 2 bērni)

Seksualitātes un identitātes attiecības padara mātes un meitas tandēma un homoseksuāli orientēto partneru attiecības atšķirīgas. Abos gadījumos pāri ideālas noturīgas attiecības un ģimeni saista ar intīmo attiecību klātbūtni, bet praktiskās attiecības ir balstītas citās vērtībās - cieņpilnā attieksmē, sadarbībā, atbalstā un savstarpējā uzticībā ikdienas saskarsmes līmenī. Emīls, kura tēvs jau septiņus gadus dzīvo ar sava dzimuma partneri, pieņem ģimenes attiecību pamatojumu mīlestībā, nevis tradicionālajās lomās. Tas viņas ļauj pieņemt abu vecāku jaunās attiecības, nezaudējot ģimenes vienotības izjūtu. Emīls par sava tēva dzīvesdraugu stāsta:

Viņš man daudz par visādām filozofiskām lietām ir stāstījis. Piemēram, bija periods, kad mēs abi gaidījām, kad tētis atlidos ar lidmašīnu lidostā, sēžam un gaidām. Lidmašīna, uzrakstīts kavējas divas stundas, sēžam un pļāpājam divas stundas. Viņš man stāsta, es uzdodu jautājumus, un runājam. Tādi sīkumi sasaista. Tu redzi kā tavš tēvs, kas ir mīļš cilvēks tev, dod mīlestību viņam. Tas noteikti arī nostrādā, ka tu redzi mīlestību no tēva pret viņu un no viņa pret tēvu. Ā, pirms tam stāstot par savu pirmās ģimenes modeli, teicu, ka mīlestība projicējās, ka mamma saņēma mīlestību no tēva caur bērniem un te varbūt līdzīgi, ka mēs saņēmām to Viktora mīlestību un viņš saņēma mūsu mīlestību caur tēti sākumā un tagad jau vairs nav caur tēti, bet ir pa taisno, noteikti.

4. Heteronormativitāte un attiecību kvalitāte

Homoseksuāli orientētie pāri lielu uzmanību pievērta attiecību kvalitātei, kamēr heteroseksuāli orientētie dalībnieki biežāk runāja par lomām un savu attiecību īslaicību, galvenās pūles ieguldot attiecībās ar bērnu, bet ne savstarpējās attiecībās. Kā minēts iepriekš, “dabiskums” un it kā skaidrais lomu dalījums paslēpj citus attiecību stabilitātes

aspektus. Vienlaikus lomas un heteroseksualitātē balstīto lomu “dabiskums” kalpo par šķērslī jebkura veidu noturīgu un atbalstošu attiecību veidošanā.

4.1. Attiecību veidošanas pieredze

Lielai daļai pētījuma dalībnieku ģimenes dzīves pieredze ir veidojusies nepilnās ģimenēs. Zane un Ērika, kuras abas audzina bērnus kopā ar savām mammām stāsta, ka šāds ģimenes modelis viņu dzimtā ir sastopams jau trešā paaudzē. Līdzīgi arī citi dalībnieki “normalizē” savu pieredzi, saskatot šķirtas ģimenes pieredzes arī savu draugu un radu pulkā, uzskatot, ka tādu kā viņi ir vairāk nekā ģimeņu tradicionālā izpratnē.

Šī dzīves pieredze, neprasme attiecību veidošanā un izvairīšanās no seksualitātes un citu attiecību aspektu apspriešanas ģimenē būtiski ietekmē cilvēku dzīves ceļu.

Tad, kad bija tēvs ar māti, tad es vairāk prasīju, jo, kad man tēvs vēl bija līdz tiem septiņiem gadiem, es.. Viņš staigāja, piemēram, vasarā, ja, šitajās te vasaras apakšbiksēs, un es nevarēju saprast, kāpēc viņam tur priekšā kaut kas tik liels. Es prasīju, kas viņam tur iebāzts? (Smejas). Bet, kuram es to prasīju - vai viņam, vai mammai? Un tad es biju, īstenībā, tad es prasīju šitās lietas. Es atceros vēl, ka par to pašu: vai bērns tur piedzims, a, kā viņš podā iekrīt vai, kas notiek? Bet tas bija man ap sešiem, septiņiem gadiem. Pēc tam es paliku klusa un es paliku ļoti kārtīga meitene, kā viņa [māte] no tēva izšķīrās. Man bija ļoti labas manieres, es skolā pirmajā klasē, man bija ļoti, man bija trijnieki pat, pēc tam vairs nebija, jo es, kad viņš aizgāja prom, es paliku šausmīgi kārtīga un pilnīgi izmainījos tādā ziņā, ka es neko... (..) Bet vēl kas tajā otrā lietā, ka no viņas [tēva] puses es visu laiku gribēju, kad vairs nebija tas tēvs, pierādīt to, ka es esmu ļoti laba, talantīga vai vēl kaut kas. Un tā kā man šie talanti bija mūzikā un sportā, nu man, es daudz ko esmu sasniegusi, sasniegusi tādā ziņā, nerunāsim par privāto dzīvi, visās tajās jomās, kur es gāju, visur man labākie rezultāti. Nu tādā sportā Latvijas Junioru izlasē un par to rakstīja toreiz... (Zane, 37 gadus veca sieviete, kuru uzaudzinājusi māte un mātes māsa)

Zane atkārti citu jau pieaugušo sieviešu stratēģijas pēc šķiršanās ieguldīt sevi publiskajā dzīvē, pierādot savu vērtību, neskatoties uz izgāšanos privātajā dzīvē. Negatīva attiecību pieredze rada vēlmi ieguldīt attiecībās un transformēt tās pozitīvā virzienā. Tā Ilze (19 gadus veca sieviete, kura kopā ar māti audzina dēlu), kura nevilšus atkārti mammas dzīves ceļu, audzinot dēlu bez vīra, apzināti cenšas uzlabot attiecību kvalitāti ar bērnu, taču saskaras ar jau iedibināto attiecību pieredzi ar savu māti:

Man ļoti sāpīgs bija tāds brīdis, kad Uldim [dēlam] bija kārtējais tāds krīzes periods, kad viņš uzvedās nu ne gluži tā kā parasti, viņš pārtrauca pievērst man uzmanību – agrāk viņš pieskrēja klāt, pieglauca galviņu – un tā arī nedara kopš tā laika. Un stāstīju par to savai mammai un prasīju, kādēļ tā un man tā šausmīgi žēl. Mamma man pateica: “Bet ko tu gribi – viņš taču nekad neredz, kā tas notiek.”

4.2. Tradicionālo attiecību brilles

Ilze attiecības bērnu tiecas skatīt autonomi, taču bērna pieredzi veido ne tikai viņa attiecības ar māti, bet arī abu pieaugušo sieviešu attiecības ģimenē. Bērna acīm raugoties, māte un vecmāmiņa ir līdzvērtīgi audzinātāji, kuru attiecības ir būtiskas viņa attiecību pieredzes veidošanā. Mātes un meitas tuvība bija pakāpeniski izjukusi, meitai pieaugot un mātei vienai uzņemoties audzināšanas funkcijas. Abas individuāli piedzīvoja vēlmi pēc tuvības, taču to centās neizrādīt. Ilzes mamma Indra (šķirtene, kas tagad kopā ar meitu audzina mazbērnu) apraksta savas sajūtas meitas negaidītās grūtniecības laikā, nespējot pieskarties grūtnieces vēderam, pašai fiziski izdzīvojot meitas sāpes, bet nespējot tajās dalīties ar meitu.

Mātes palīdzību meitas bieži uzskata kā pašu par sevi saprotamu nodevu. Tā Elza (šķirtene, audzina bērnu kopā ar māti, pati izaugusi šķirtā ģimenē), stāstot par savām attiecībām ar bērnu, nepamana savu māti, kura faktiski attiecībās ar bērnu iegulda vairāk laika kā viņa pati:

Principā ir tā, ka vairāk vai mazāk es vienmēr esmu centusies, ja arī nestrādāju šeit, vai strādājot citās vietās, esmu mēģinājusi apvienot nu vismaz divus darbus kopā, jo, lai es arī dzīvoju pie vecākiem, bet vairāk vai mazāk es vienmēr esmu centusies uzturēt pati sevi un savu bērnu un ļoti reti kad esmu griezusies pēc palīdzības pie mātes un tā liekas, ka tas jau ir, nu cik es atceros, jau gadus septiņus, astoņus tas tā ir.

Intervētājs: Tā septiņos aizbrauc un desmitos esi atpakaļ?

Elza: Jā, jo nu pārsvarā, es saku, es labākajā gadījumā esmu centusies apvienot divus darbiņus kopā, sliktākajā gadījumā ir tie trīs darbiņi.

Intervētājs: Un kā bērnu, kas ar bērnu palīdz pa to dienu?

Elza: Māte, viņa jau, nu dotajā brīdī viņa nestrādā kopš viņa ir invalīde, viņa vienmēr ir mājās un vienmēr pieskatīs, vienmēr būs siltas pusdienas, vienmēr būs izkontrolēts vai bērns ir izmācījies.

Tradicionālās lomas pieaugušajiem uzliek kultūras brilles, kas ļauj mātes un bērna skatīt attiecības autonomi un ignorēt attiecību kvalitātes aspektu. Šī iemesls dēļ arī homoseksuālajiem vieglāk saskatīt attiecību kvalitāti nozīmi un veidot tās apzināti.

4.3. Lomas vai reālas attiecības?

Vairāki stāsti ilustrē, kā koncentrēšanās uz lomu izpildījumu, sagrauj faktiskās attiecības. Intervijas visbiežāk parāda ģimenes, kuru centrā ir mamma, uz kuras pleciem gulstas atbildība par ģimeni. Viņa parasti ir aizņemta, nogurusi, koncentrējusies uz bērnu apgādāšanu un liegusi sev privāto dzīvi, paliekot aizvainota uz vīriešiem. Taču viņai nav laika un prasmes sarunām un interesēties par bērna vajadzībām. Tēvs parasti iztrūkst vai arī neuzņemas citu atbildību kā dažkārt materiālo, ir izveidojis citu ģimeni, piedzīvojis problēmas ar alkoholu vai ir bijis vardarbīgs. Ģimenēs, kurās sekss un seksualitāte ir bijušas tabu tēmas, noklusēšana iet roku rokā ar nesarunāšanos par attiecībām vispār un dziļāka kontakta trūkumu, kā arī pārrāvumu komunikācijā starp vecākiem un bērniem.

Intervijās ir skaidri iezīmēta saikne, ka attiecības veido konkrēti cilvēki, ne abstraktas lomas. Emīlija, kura ar brāli izaugusi geju aizbildņu ģimenē, savas heteroseksuālās

bioloģiskās ģimenes pieredzi atceras kā nožēlojamu. Viņas mātesbrālis Ritvars ar sava partnera atbalstu pieņem lēmumu bērnus ņemt aizbildniecībā tad, kad mātes mīļākais konflikta laikā nodūris bērnu māti. Šo brīdi Emīlija atceras kā īstas dzīves sākumu, kad viņa pirmo reizi jūtas mīlēta un viņai tas pirmo reizi dzīvē tiek skaļi pateikts. Kā viņa atzīst, tieši Ritvars ir pirmais cilvēks, kas viņai vakarā noglaudījis galvu un pateicis, ka viņu mīl:

Es nezinu varbūt man būtu smagāk vai kaut kā savādāk, ja man tiešām būtu, ja es dzīvotu reāli ar mammu un tēti. Bet mēs jau dzīvojām tikai ar mammu vai mūs tur audzināja arī omīte. Nebija tā, ka mēs tur dzīvojām kārtīgā ģimenē, tur mamma, tētis, divi bērni un viss ir skaisti. Tā nebija. Varbūt, ja mums tā būtu, varbūt tad būtu kaut kādas problēmas kā mēs tagad ar diviem vīriešiem, kas mūs audzina. It kā laikam tāpēc, ka mums tā nebija, tad tas bija tā. (..) Pateicoties viņam man liekas, ka mēs kaut ko dzīvē vispār sasniegsim, jo es visu laiku domāju, ka ja viņš mūs nebūtu paņēmis, tad es savā mazpilsētā kaut kādā kioskā par pārdevēju tagad strādātu, vai vispār būtu četru bērnu māte un slauktu govis un vēl nezin ko. Nu tā, es nezinu kas ar mani būtu, ja mēs būtu palikuši, man liekas, ka nekas spīdošs.

Emīlijas un viņas brāļa audzināšana Ritvaram liek atteikties no uzdzīves paradumiem. Lai arī paša dzīves pieredzē viņam trūkst veiksmīgas un stabilas ģimenes piemēra, viņš cenšas iespējami labi gādāt par bērnu materiālo un emocionālo pamatu. Lai arī Emīlija Ritvaru sauc vārdā, viņš pats intervijā abus māsas bērnus dēvē par “saviem bērniem”. Daļu rūpju par sievišķi intīmās dzīves pusi uzņemas Ritvara otra māsa, taču arī viņš un partneris velta ne mazums rūpju meitenes sekmīgai seksuālai audzināšanai. Par rūpēm liecina kāda Ritvara stāsta detaļa par vakaru, kad pie pusaugu Emīlijas istabā viesojies draugs. Vakars kļuvis arvien vēlāks un abi vecāki uztraukušies par situāciju Emīlijas istabā. Laiku pa laikam viņi klauvējuši pie Emīlijas durvīm, nevainīgi lūdzot palīdzību televizora kanālu noregulēšanā, bet slepus sargājot Emīlijas tikumību.

Viens kopīgs homoseksuālus un heteroseksuālus pārus vienojošs elements ir fakts, ka galveno lomu viņu attiecībās faktiski spēlē prasme un vēlme rūpēties un savstarpēja uzticēšanās, nevis konkrētas ideālas vai “tipiskas” dzimumu lomas un seksualitāte. Kā filozofē Viktors (gejs, dzīvo mūžā vienīgajās partnerattiecībās 7 gadus), šīs konkrētās attiecības patstāvīgi apdraud stereotipiski pieņēmumi:

Tam ir tiešs sakars ar sociumu. Liela daļa cilvēku, kas tā kā mīl un atbalsta, iekšēji gaida to brīdi, kad izšķirsimies, lai pierādītu, ka šāda savienība nav iespējama. Es zinu, man daži draugi tuvāki - tipa Andreja un mana māte. Protams, heteroseksuāliem arī [tas ir], bet uz citas bāzes, viņi neder kopā tāpēc, ka sieva ir stulba vai vīrs ir stulbs, bet gejiem tāpēc, ka tā ir izvirtība, tāpēc, ka tas nevar būt ilgstoši. Tur ir pamatīga saistība ar sociumu.

To grūtāk apzināties ģimenēs, kur māte un meita audzina bērnus, jo viņu attiecību parādīšana apkārtējiem parasti tiek “normalizēta” caur tradicionāli akceptēto radniecības pozīciju tīklu. Apkārtējo cilvēku attieksme ir viens no faktoriem, kas jau pieminēts saistībā ar citādību. Publiskajai videi ir būtiska nozīme attiecību kvalitātes uzturēšanā.

5. Dubultā dzīve “skapī” un ārpus tā

Dzīvošana skapī ir termins un metafora, ko izmanto homoseksuālu cilvēku dzīvesveida aprakstīšanai⁷. Proti, ir kādas puspubliskas telpas, kur cilvēks var justies brīvs, taču vienlaikus pasargāts no atklātās publiskās telpas. Izejot no tās ārā, jāmaina visi paradumi.

Skapis ir pilnā mērā pielietojama metafora arī trim intervētajām jaunajām heteroseksuālajām sievietēm, kuras audzināja bērnus kopā ar mammām. Uz to pirmām kārtām norāda pašnosodoši savas situācijas apzīmējumi. Ilze (19 gadus veca sieviete, kas neplānoto bērniņu audzina kopā ar mammu) stāstu par bērna pieteikšanos sāk ar pašnicinošu salīdzinājumu, ka viņai “iznācis kā sievietei no laukiem” vai seriālā “Hameleonu rotaļas”, jo “reālā dzīvē jau tādām lietām nevajadzēja notikt”. Ilze par bērnu konsekvēnti saka “gadījās”, lai arī vēlāk mēģina normalizēt šo notikumu ar lielas mīlestības klātesamību:

Ilze: Tā gadījās..

Intervētājs: ”Gadījās” nav tas īstais vārds..

Ilze: Tas ir tāds labākais vārds. Tādu vārdu parasti izmanto šādiem atgadījumiem. To, ka es esmu stāvoklī, es uzzināju divas nedēļas pirms divpadsmitās klases beigām. Es vēl šodien atceros, ka tajā dienā manai klasei bija pēdējais zvans, uz kuru es neierados, jo slikti jutās. Un todien tad es uzzināju, ka es gaidu mazuli (pauze) no puīša, ar kuru kopā es tobrīd biju...

Ilzei īstu un noturīgu attiecību ar bērnu tēvu nav bijis. Viņa sevi apraksta kā “citādu” cilvēku, kas nav spējīgs veidot ilgstošas attiecības. Līdzīgi Zanda (32 gadus veca sieviete, audzina meitu kopā ar mammu) izvairās runāt par draugu attieksmi, tikai piebilst, ka “cik es nu ar draugiem tā runāju, viņi vienkārši, nu viņi, kā saka, apbrīvoja to, ka es tomēr netaisos taisīt kaut kādus, ne abortus neko, vai ne. Ka taisos tomēr viena pati audzināt.”

Ilzes gadījums ir galējs, jo viņa ir beigusi prestižu skolu, taču tālāk mācīties nav tikusi neplānotās grūtniecības dēļ. Viņa nav uzdrošinājusies klasesbiedriem pateikt par savu izvēli dzemdēt un audzināt bērnu, bet bijušajai klases audzinātājai, kura apzvanījusi audzēkņus, samelojusi par iestāšanos augstskolā. Ilze stāsta, ka, braucot uz pilsētu, joprojām raugoties, lai nesastaptu kādu paziņu un izbēgtu no vajadzības melot, jo baidās “sagādāt viņiem to prieku apstiprināt, ka Ilze jau ir tā melnā avs un uz neko citu jau nebija spējīga”. Daudzus mēnešus pirms un pēc bērna piedzimšanas viņa no mājas vispār vairījās iziet, baidoties no pazīstamo cilvēku nosodījuma.

Nosodījums un skapja dzīve ietekmē arī bērnus, kuri aug netradicionālajās ģimenēs. Arī “nepilno” heteroseksuālu ģimeņu locekļiem situācija ir sarežģīta. Lai arī atklāti dalībnieki par to nerunāja, bet pētījumā iesaistīto vecmāmiņu stāsti iezīmē kopīgu līniju – upurējoties bērniem, viņas atteikušās no privātās dzīves. Pašierobežojumi un partnera trūkums būtiski ietekmē publisko dzīvi – dažādus izklaides un reprezentācijas pasākumus

⁷ Oksfordas angļu valodas vārdnīcā termins “iziešana no skapja” (coming out of closet) ar nozīmi “atklāt seksuālu identitāti” datēts ar 1960iem gadiem un tā lietojums sarunu valodā ievies 1970os gados.

mūsu sabiedrībā pieņemts apmeklēt ar partneriem. Šo problēmu izjūt arī bērni, kuri asi sajūt atšķirību dažādos skolas svētku pasākumos, kuru centrā parasti ir ģimene. Publiskās dzīves organizācija ap ideālo tradicionālo modeli rada bieži pat vārdā nenosauktu atšķirības un izolētības sajūtu.

Vieglāk savas ģimenes neatbilstību tradicionālajam modelim pārvērst lepnumā ir tiem intervētajiem homoseksuālu vecāku bērniem, kuriem ar vecākiem ir atklātas attiecības un homoseksuālisms nav aizliegta pārrunu tēma. Nozīmīga loma ir arī apkārtējo cilvēku atbalstam, ļaujot attiecības ģimenē sabiedrībā neslēpt. Četru pāru gadījumā bērni bija lepmi par vecākiem un viņu jaunajiem partneriem un varējuši par savu ģimeni stāstīt klasē. Osvalds oficiāli tika sava partnera bērnu skolā reģistrēts kā “audžu tētis”, viņam bija tiesības parakstīt dienasgrāmatu un apmeklēt vecāku sapulces. Uz izlaidumu jaunietis uzlūdza abas jaunās vecāku ģimenes – tēti un mammu ar jaunajiem dzīvesbiedriem.

Ārpuses spiediens, kas var ietekmēt ģimenes locekļus, uztrauca visus intervētos homoseksuālos pārus un nereti kalpoja par iemeslu slēpties no sabiedrības:

Es taču nezinu, vai manu bērnu skolotāji ir parakstījuši to vēstuli. Es negribu viņiem sagādāt ciešanas. (Arnīs, 40 gadi, 3 bērnu tēvs ar ilgu laulības stāžu, ar savu partneri dzīvo jau 3 gadus)

Arī pētījuma intervijām bija zināms publicitātes konteksts un bija jāreķinās, ka runāt piekritīs tie cilvēki, kuri ir redzami vismaz ierobežotam cilvēku lokam. Iznākšana no skapja ir divdomīga, jo cilvēkam jāpaziņo ļoti privātas seksuālās dzīves detaļas. Par to reflektē Pauls, kurš, līdzīgi kā viņa partneris, nekad nav jutis vēlmi apspriest seksualitāti pat ar savu ģimeni, uzskatot to par pārāk privātu savas dzīves aspektu. Jāpiezīmē, ka seksualitāti ar vecākiem nav apsprieduši arī heteroseksuālie dalībnieki, tikai heteroseksualitātes gadījumā vēstījums ir vieglāk nolasāms, jo tas ir “dabisks”. Lielākā daļa dalībnieku izvēlas tuviniekiem un kolēģiem situāciju nolasīt pašiem, vienkārši iepazīstinot ar sava dzimuma partneri un nerunājot par seksualitāti:

Saproti, man nav vēlme runāt par to.. Mēs to neslēpjām, es to nedemonstrēju, bet arī neslēpju. Man negribas būt par kaut kādu, nezinu, geju mācību grāmatu – tā ir mana dzīve ar manām sajūtām un man negribas saprast neizpratni, interesi un analīzi par mani.. Tā ir mana privāta dzīve, ja. Tāpēc es negribu.. Ja man jautātu, es atbildētu – ja cilvēku cienītu, bet pašam man tiešām negribas iet klāt un runāt. (..) Pašam nemelot sev ir bijis mans vadmotīvs.. Ja es nemeloju sev, es nevaru melot arī saviem tuvākajiem cilvēkiem, kuriem ir gar mani daļa, es nevaru būt pret viņiem nepatiess, ja gribu būt patiess pret sevi. Nav tā, ka ir pirmdienas sapulce un es iziešu ārā un paziņošu, ka starp citu – mums ir jaunums – esmu gejs. Bet ja man ir tuvāks draugs vai kolēģis, kuri man prasa, teiksim, runājot par šķiršanos, kas ir mana jaunā draudzene, bet ja man ir draugs – nu tā ir situācija, kad es labāk pasaku, ka man ir tas draugs. Varbūt pēc pusgada kāds kolēģis kādā sarunā, kur atkal ir šis jautājums, kas man teikt vai nu samelot viņam, vai pateikt patiesību? Atkal – ja es viņu cienu un mums ir labas attiecības – tā mēs tīri dabīgā veidā varam nonākt pie tā, ka arvien vairāk cilvēku man apkārt zina, ka esmu homoseksuāls un ka man ir mana dzimuma partneris. (Arnīs, Paula partneris 3 gadus)

Iznākšana no skapja visiem nesniedz atvieglojumu attiecībā pret citiem, jo apkārtējie parasti jūtas apmulsuši un nezina, kā uz šādu situāciju reaģēt, kas uzliek papildus spiedienu no sabiedrības, ja “iznākšana” bijusi publiska. Tomēr kā Arnis stāsta, atklātība nav pašmērķis, bet vienlaikus ir sevis apzināšanās un atspoguļo katra cilvēka personisko identificēšanos.

Uldis, kurš jau 5 gadus dzīvo ar sava dzimuma partneri, ar sarūgtinājumu atceras sava bijušā drauga reakciju divos dzīves gadījumos. Uldis bija atbraucis draugam pretim uz lidostu, taču draugam blakus bijuši ģimenes locekļi un viņš izlicies, ka Uldis ir tikai paziņa. Par pēdējo pilienu un nodevību Uldis sauc to, ka draugs baidījies ierasties uz viņa tēva bērēm, jo uzskatījis partneris par tuvinieku, kuram dalība ir morāls pienākums ne tikai pret viņu pašu, bet arī viņa ģimeni. Partneris savukārt baidījies no attiecību nejaušas publiskošanas ārpus privātās dzīves skapja. Ulda piemērs liecina, cik lielā mērā ģimenes veiksmīga pastāvēšana ir saistīta ar tās nepārtrauktību privātajā un publiskajā sfērā.

Tikai vienā gadījumā pāris bija oficiāli reģistrējies kādā no ārvalstīm un tas lielā mērā atļāva pārnest seksualitātes atzīšanu uz neitrālām formālām partnerattiecībām. Pauls, kurš ir piedzīvojis homoseksuālisma pakāpenisku atzīšanu savā valstī, redz, ka homoseksuālu cilvēku kopiena viņa zemē ir integrējusies kopš zaudējusi izolētību no ārpasaules. Viņš intervijā nerunā par geju attiecību īpašu raksturu vai sabiedrības īpašu attieksmi, jo savas attiecības redz kā “normālas” attiecības, kas balstītas “mīlestībā, kuru piedzīvo visi cilvēki uz pasaules”. Vienlaikus viņš Latvijā šīs attiecības ārpus uzticamas vides neafišē, jo baidās par kaitējumu partnera bērniem.

“Skapja” klātbūtne rada stāstījumos pretrunas, runājot par to, ka ģimenē ir svarīga atklātība, patiesība, taču reālajā dzīvē sava seksuālā orientācija, patiesais ģimenes modelis tiek noklusēts gan saviem vecākiem, gan apkārtējiem cilvēkiem. Tā Fanija un Nora, kuru attiecībās ienācis Fanijai dzimušais bērniņš Jēkabs, rūpīgi slēpj savas attiecības pat tuvinieku klātbūtnē viena otru dēvējot par “kaimiņienēm”. Viņas un citi intervētie pāri gadījumā dzīvo divas dzīves, kuras kādu brīdi rit paralēli viena otrai, līdz pienāk brīdis, kad tās apvienojas vai divdabības izraisītā spriedze kļūst nepanesama. Šo izvēli nosaka ne tikai citādības pieņemšana sabiedrībā, bet arī par abu savas identitāšu pieņemšana. Tā nozīmē ne tikai iegūt, bet arī kaut ko zaudēt no iepriekšējās identitātes, dzīves un attiecībām.

6. Publiskā vide

Ja privātajā dzīvē un tuvāko cilvēku lokā citādībai ir manevra iespējas, tad publiskā vide abu veidu ģimenēm ir nedraudzīga. Spilgti par to liecina Lailas stāsts, kura, bēgot no abiem saviem varmācīgajiem vīriem, viena uzaudzinājusi četrus bērnus. Bērni no mazām dienām ir strādājuši un palīdzējuši Lailas daudzajos darbos:

Alimenti man nebija no pirmā vīra, nekā. Viņš man pateica: es tev alimentus nemaksāšu, ja mēs izšķirsimies. Es teicu: nu, i aizrijies ar saviem alimentiem. Es teicu, pakaļ es tev neskriešu. Neskrēju. To viņš arī nevarēja pārdzīvot, bet tas ir cits stāsts. Tā ir viņa

problēma. Es viņam pateicu: nekad es tev neesmu skrējusi pakaļ un neskriešu. Man ir divas rokas, divas kājas, es neesmu invalīds nekāds kopjams, es saku, un es nopelnīšu saviem bērniem tā. Nu nopelnīju. Strādāju trijos darbos. labi, man varbūtās nebija tik daudz tā laika brīvā un viss kaut kas. Bet ar visu to mēs vienmēr paspējām uz Rīgu atbraukt, uz teātriem, uz operu, uz baletiem, vai ne. Tāpatās uz zooloģisko dārzu ar bērniem un visur - nebija nekādu problēmu. Visam sanāca.

Jaunāko dvīņu meiteņu pilngadība nav nesusi atvieglojumu, jo abas gandrīz vienlaicīgi dzemdējušas bērniņus, Lailai, liekot uzņemties vēl vienu izdzīvošanas cīņas apli par mazmeitām, kopā ar diviem zīdaiņiem un vienu no meitām mitinoties vienā mazā sociālās mājas istabiņā. Viena no Lailas meitām zīdījusi abas meitenes, jo māsa bērnu bija pametusi.

Izceļošana no Latvijas Lailas meitai Andrai kļuva vienīgais glābiņš, lai dzīvi mainītu un sagādātu iztiku bērnam un mātei. Beidzot bērnus zīdīt, 18 gadu vecā Andra dodas uz Dāniju, kur viņai gada laikā, strādājot tikpat daudz kā Latvijā, izdodas tikt pie neliela dzīvoklīša. Kā saka Laila, viņai tas nav izdevies visa mūža laikā. Ģimenes plāni krasi mainās, kad tehnisku iemeslu dēļ nobloķējas Andras bankas konts, uz kuru tiek pārskaitīts ģimenes valsts pabalsts. Sociālās apdrošināšanas aģentūra Lailai neļauj pabalsta izmaksas atjaunot, jo pēc likuma tādas tiesības ir tikai bērna mātei. Andra ar mammu un bērnu sazinās ar Interneta palīdzību, un braucienus rūpīgi salāgo ar naudas taupīšanas vajadzībām. Valsts izmaksu pārtraukšana un valsts vienalīdzība ir pēdējais piliens, kas ģimenei liek pieņemt lēmumu par izbraukšanu no Latvijas uz visiem laikiem. Kā saka Laila:

Sliktāk jau nebūs. Ja septembrī es vēl par to šaubījos, ja. Tad tagad es vairs nešaubos. Pilnīgi un galīgi.

Intervētājs: Jūs domājat, aizbraukt pavisam?

Laila: Ar galiem. Nē, nu, es jau te varu uz Latviju atbraukt kādā ekskursijā, kaut ko. Bet vairāk arī neko.

Intervētājs Jūs domājat, ka dzīve tad kaut kādā veidā, viņa mainīsies un uzlabosies?

Laila: Jā. Es vismaz varēšu justies kā cilvēks. Es varēšu nopelnīt tik daudz, lai man nav jāskaita pēdējās kapeikas. Lai man nebūtu tā, ka es aizeju un kaut kur iestātos darbā un man pēc tam pasaka: "Oi, piedodiet, man tagad ir tādas grūtības, es jums šomēnes nevaru samaksāt!"

Lailas "skapis" ir arī nabadzība, kuru viņa pieņem kā vides un viņas pašas apstākļu mijiedarbību. Tomēr viņas dzīvi lielā mērā ir noteikusi izkrišana no tradicionālā ģimenes modeļa un atbildības uzņemšanās uz saviem pleciem, uzturot divas jaunākās meitas un dēlu, kurš, nespēdams panest skarbos dzīves apstākļus, tāpat kā citi ģimenes vīrieši pievērsies alkoholam. Lai arī Laila dzīvi skata caur savu personisko iespēju prizmu, viņas situācijas "netipiskums" ir mērķots, jo viņa mēģina dzīvot pasaulē, kas piemērota divu vecāku ģimenei un padara viņas cīņu par bezjēdzīgu.

Vieglāk formulējamas un saprotamas ir homoseksuālo pāru prasības pēc attiecību tiesiska noformējuma, jo tās tiek veidotas pēc analogijas ar heteroseksuāliem laulātajiem pāriem:

Ja, piemēram, tagad tā, ka, teiksim, es esmu ar Ilgvaru kopā un tagad ir kaut kas iegūts mūsu kopdzīves laikā - dzīvoklis, mašīna, vienalga kas, kaut kas kopīgs mums ir. Lai tas būtu mums kopīpašums, tur ir jādara, pirmkārt, ļoti sarežģīti. Otrām kārtām, tas apmēram maksā trīssimt latus. Tad kāpēc man - tieši tādām pašām Latvijas valsts pilsonim, tieši tādām pašām nodokļu maksātājam kā šis puisis un meitene, es esmu tieši tāds pats kā viņi, kāpēc man ir jāmaksā trīssimts lati un viņiem ir jāmaksā aptuveni trīsdesmit lati? Kāpēc? Ja es maksāju tieši tāpat nodokļus kā viņi? (Andris, homoseksuāls vīrietis ar divu ilgstošu partnerību pieredzi, meklē stabilas attiecības un sapņo arī par bērnu šādās attiecībās)

Gandrīz katrs pāris stāstīja par konkrētiem gadījumiem, kur viņi sava “neredzamā” statusa dēļ ir bijuši beztiesīgi vai baidās no situācijām, kurās viņu intīmās attiecības varētu ietekmēt svešu cilvēki priekšstati par pieņemamiem ģimenes modeļiem. Kā atzīst Jānis (dzīvo homoseksuālā partnerībā 3 gadus, pirms tam nav bijušas ilgstošas attiecības un ciešu paša ģimenes saišu) viņu uztrauc partnerības ierobežojums publiskajā telpā:

Tas būtu patiešām briesmīgi, ja tiešām tur, piemēram, Juri neielaistu pie manīm reanimācijā. Tas varētu būt tas ļaunais, ar ko mēs negribam nekad rēķināties, ja... Negribam, lai mēs piedzīvotu kaut ko tamlīdzīgu. Es varbūt gribētu, ja ar manīm kaut kas notiek, lai tas būtu Pēteris, nevis mamma vai brālis, kas tiktu klāt, kaut gan es ļoti mīlu savu māti, bet... Es domāju, ka man... Juris varētu to vieglāk panest, nu, tā kā emocionāli noturēties.

Otrs aspekts, kas īpaši svarīgs pāriem, kuri neslēpj savas attiecības, ir nespēja šo pozīciju konsekventi īstenot arī attiecībās ar valsti. Kā stāsta Agnija, nespēja noregulēt partnerību ar Leldi, rada ne tikai praktiskas dabas, bet arī emocionālas problēmas:

Visi tie sīkumi. Teiksim, ja Dace ir deklarēta kaut kur citur, viņai ir problēmas ar visiem nodokļiem un citām lietām. Viņai ir jābrauc sazin kur un tā. Tas ir grūti, tas apgrūtina dzīvi un dod tādu iekšējās nesakārtotības sajūtu. Tā kā melu sajūtu, nu nav pareizi.

Praktiski pētījuma dalībnieki bija mēģinājuši šādas krīzes situācijas risināt, individuāli vienojoties ar ārstiem. Artūrs (dzīvo homoseksuālā partnerībā 5 gadus), kurš augstu vērtēja partnera atbalstu, kad viņas diagnosticēja vēzi, piedzīvoja papildus uztraukumus, uzturoties slimnīcā un izjūtot bažas, vai viņam tuvais cilvēks tiks pie viņa pielaists. Lai arī individuāli risinājumi – cilvēku labvēlīga attieksme, personāla piekukuļošana ļauj atrisināt katru atsevišķo gadījumu, sistēma kopumā rada nedrošību un spriedzi no tās izkritušo cilvēku vidū.

Noslēgums

Pētījuma dalībnieku stāsti lieliski uzrāda, taču ne vienmēr atrisina pētījuma sākumā uzrādītās pretrunas starp ideālo un reālo attiecību modeli un seksuālās dzīves publiskumu. Intervijās paustā pētījuma dalībnieku pieredze liecina par vājām attiecību veidošanas prasmēm. Lielākajai daļai dalībnieku gan pašu dzīve, gan apkārtējo cilvēku loks rada “netradicionālu” attiecību sociālo atmiņu. Vienlaikus pašas attiecības un

heteronormativitātē balstītās ideālas lomas problematizē un pārdefinē tikai homoseksuāli pāri un viens no pētījuma dalībniekiem, kas izaudzis kopā ar māti. Citādība neatņem tradicionālās lomas, bet ļauj saskatīt un novērtēt visiem cilvēkiem un attiecībām būtisko. Heteroseksuāli bērnu audzinātāju pāri, pieņemot tradicionālas attiecību lomas, mēģina savas attiecības formulēt kā pagaidu vai izņēmuma situāciju. Pētījums sniedz vismaz vienu konkrētu atbildi uz jautājumu par partnerattiecībām. Proti, partnerattiecības veido konkrēti cilvēki un viņu ieguldījums attiecībās, kas nosaka to kvalitāti. Ne vienmēr šo ieguldījumu attiecībās cilvēki paši pamana, cenšoties piemēroties dzīvei ar iespējami labāku lomu izpildījumu, nevis līdzšinējo attiecību pamanīšanu.

Tas, ko pētījuma dalībnieki vēlas ir vispārcilvēciskas vērtības - sarunas, sajūtu, ka viņi kādam interesanti, vērtīgi un vajadzīgi. Ja attiecības skata, kā savstarpēju apmaiņas, došanas un ņemšanas procesu, tad tas tā kā liek katram pašam sev individuāli uzdot jautājumu par to, cik es pats uzticos, atklājos, spēju sniegt drošību, izrādu interesi par otru cilvēku. Seksualitāte un dzimums nav galvenais faktors kas nosaka ģimenes kvalitāti, bet drīzāk spēja savas identitātes izmantot. Šo spēju veido gan cilvēku individuālās prasmes, gan sabiedrības dotās iespējas šīs prasmes īstenot. Pašcenzūra un apkārtējo viedoklis palīdz uzturēt heteronormatīvās vērtības arī to cilvēku vidū, kuru dzīve apgāž šo normu lietderību.

Šīs pretrunas liek cilvēkiem dzīvot divās realitātēs, slēpjoties un patiesību nepasakot līdz galam. Bērni manto vecāku neatrisinātās problēmas un ir pāri, kas ar to tikuši galā, un ir pāri, kam tas vēl priekšā. Netradicionālo ģimeņu bērni ir īpaši apdraudēti, jo viņi nenovēršami neatbilst normai. Tā vietā, lai ar valsts politiku stingrāk uzsvērtu tradicionālās ģimenes un heteronormativitātes vērtības, situāciju palīdzēs atrisināt vairāk atbalsta atklātībai sarunas par ģimenes modeļu un lomu maiņai sabiedrībā. Vieglāk izdalīt savas ģimenes modeli ir homoseksuāliem pāriem. Mātes un meitas savas ģimenes kā atsevišķu attiecību modeli nesaskata par spīti tā atkārtotās tendencei pašu ģimenē un sastopamības biežumam sabiedrībā. Ir jārēķinās, ka “nepilnu” ģimeņu kļūst vairāk, jo paplašinās sieviešu iespējas dzemdēt bērnus, izmantojot dažādas mākslīgas apaugļošanas metodes un cilvēkiem kļūstot drošākiem sava ģimenes modeļa izvēlē.

Visi pētījuma dalībnieki saskārās ar neatbilstību starp faktisko un legāli atbalstīto radniecību, kas radīja problēmas dažādās situācijās: saņemot bērna slimības un kopšanas pabalstu, saņemot atļauju faktiskā tuvinieka klātbūtnei slimnīcā, skolā, kārtojot īpašuma un mantošanas jautājumus. Ja meita teorētiski spēja publiski piešķirt pilnvarojumu mātei kārtot noteiktus ar bērnu saistītus jautājumus, tad homoseksuāliem partneriem šāda iespēja ir principā liegta. Bērna kopšanas atvaļinājuma dalīšana abu seksuālo orientāciju audzinātāju pāriem nav iespējama.

Pētījums parāda arī tradicionālās ģimenes vērtību atbalsta nekonsekvenci sabiedrībā. Mātes un meitas veidotās ģimenes ir rezultāts divdabīgai attieksmei pret tēva un mātes lomu izpildījumu sabiedrībā. Tēva prombūtne ir kļuvusi par stabili tradicionālās ģimenes komponenti, kura liek veidot alternatīvas ģimenes formas jau vairākās paaudzēs.

Kopumā pētījums uzrāda 2 būtiskas problēmzonas ģimeņu nestabilitātei. Attiecību veidošanas māksla jauniešos, neraugoties uz seksuālo orientāciju. Intervijas, līdzīgi kā citi pētījumi, norāda uz intimitātes trūkumu ģimenes attiecībās un nespēju veidot tuvību ģimenes locekļu starpā. Pētījuma dalībnieki ar vecākiem lielākoties seksualitāti nav apsprieduši un nesaskata vajadzību to darīt. Vienlaikus neprasmē uzturēt attiecības traucē jaunu partnerattiecību veidošanu. Lielu lomu attiecību kvalitātē spēlē “normalizācija”, kas mātes un meitas attiecības ļauj skatīt kā iepriekšējo radniecības saikņu turpinājumu, taču liedz saskatīt lomu maiņu un ģimenes noturību abu attiecībā pret bērnu. Lomu un pozīciju stereotipus jāaizstāj diskusijai par attiecību kvalitāti un uzturēšanas prasmēm.

Faktisko attiecību normalizēšana un legalizēšana, kas ļautu ne tikai pieaugušajiem, bet arī bērniem “netipiskajās” ģimenēs būt sabiedrībā atzītiem un pašiem atzīt un novērtēt attiecības ģimenē. Patlaban Latvijas valsts ģimenes politika pat ārvalstīs dzimušos bērnus definē kā “problēmu”, palielinot plaisu starp reāli dzīvoto un valsts atbalstīto ģimenes dzīvi. Intīmās pilsonības aspektu apzināšana ļauj saprast, ka valsts pienākums ir ne tikai noteikt abstraktas vērtības un normas, bet arī sekot līdzi savu pilsoņu kopas iespējām izdzīvot piederību valstij caur dažādām intīmās dzīves formām. Arī heteronormatīvās vērtībās balstītai politikai ir savas ēnas puses, jo atbalsts atšķirīgai sieviešu un vīriešu atbildībai un pienākumiem, liek pamatu citādības veidošanai.

Atsauces

- Bell, David and Binnie, Jon, 2000. *The Sexual Citizen: Queer Politics and Beyond*. Polity Press
- Bourdieu, Pierre, 2002. *Masculine Domination*. Stanford University Press
- Butler, Judith, 1990. *Gender Trouble*. London: Routledge.
2004. *Undoing Gender*. New York: Routledge.
- Kirsch, Max H., 2000. *Queer Theory and Social Change*. New York: Routledge.
- The Oxford English Dictionary, 1989, 2nd ed., vol. III, Clarendon Press, Oxford.
- Plummer, Kenneth, 2003. *Intimate Citizenship: Private Decisions and Public Dialogues*. University of Washington Press.
- Putnina, Aivita, 2007. Sexuality, masculinity and homophobia: Latvian case. In *Everyday life of LGBT in Eastern and Central Europe*. The Peace Institute (Institute for Contemporary Social and Political Studies, Ljubljana, Slovenia).
- Warner, Michael, 2002. *Publics and Counterpublics*. New York: Zone Books.

Normatīvie akti

- Grozījums Latvijas Republikas Satversmē, Rīgā 2006.gada 3.janvārī,
<http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=124957>
- Koncepcija Valsts ģimenes politika, http://www.bm.gov.lv/lat/gimenes_valsts_politika/
- Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums Par Civillikuma 155. panta sestās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un Eiropas Konvencijas par to bērnu tiesisko statusu, kuri nav dzimuši laulībā, 4. pantam, Rīgā 2004. gada 11. oktobrī, lietā Nr. 2004-02-0106, <http://www.likumi.lv/doc.php?id=94831>